

Józef Mandziuk

Placówki Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame na Śląsku w latach 1851-1991

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 13/2, 81-122

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

KS. JÓZEF MANDZIUK

PLACÓWKI ZGROMADZENIA SIÓSTR SZKOLNYCH DE NOTRE DAME NA ŚLĄSKU W LATACH 1851-1991

Słowo wstępne

Wielki rozkwit życia monastycznego w Kościele katolickim w XIX stuleciu widoczny był również na Śląsku, podzielonym na część pruską i austriacką. Jedną z prężnych wspólnot zakonnych było Zgromadzenie Ubogich Sióstr Szkolnych de Notre Dame, powstałe w Bawarii i przeniesione w połowie XIX w. do Wrocławia. Z domu macierzystego siostry wędrowały do większych miejscowości śląskich, zakładając tam różne instytucje dydaktyczno-wychowawcze. W miejscowościach atrakcyjnych pod względem krajobrazu i klimatu organizowały domy przeznaczone na wypoczynek dla nauczycielek i sióstr emerytek. Fundatorami placówek często byli proboszczowie większych parafii śląskich, przedstawiciele szlachty i władze samorządowe. Pierwsze klasztory zostały zniesione na mocy restrykcji Kulturkampf i wiele z nich zniknęło z mapy Śląska. Powstawały nowe placówki, które miały na celu przede wszystkim kształcenie i wychowywanie dziewcząt, zwłaszcza z ubogich rodzin, ucząc je również prowadzenia gospodarstwa domowego i prac ręcznych. Można śmiało powiedzieć, że siostry szkolne de Notre Dame były w dużej mierze wychowawczyniami śląskiego społeczeństwa żeńskiego. Po zakończeniu II wojny światowej siostry pochodzenia niemieckiego musiały opuścić śląskie klasztory, a na ich miejsce przybyły zakonnice z prowincji polskiej. Władze komunistyczne były bezwzględnie konsekwentne w tępieniu działalności wspólnot zakonnych. Tragycznym był zwłaszcza sierpień 1954 r., kiedy zlikwidowano liczne domy zakonne, a zakonnice wywieziono do domów zbiorowych. Siostrom, mającym wyraźny charyzmat pracy wychowawczo-nauczycielskiej, oddano dzieci, zwłaszcza chłopców, z upośledzeniem umysłowym w wysokim stopniu. Wówczas siostry – nauczycielki musiały przeobrazić się w siostry – pielęgniarki.

Wykaz placówek podano w porządku alfabetycznym. Dla przyszłych badaczy monastycyzmu śląskiego przytoczono źródła, znajdujące się w poszczególnych archiwach oraz opracowania, które ukazały się przed 1990 r.

BIAŁA PRUDNICKA

W 1927 r. Katolicki Związek Kobiet z Białej Prudnickiej zwrócił się z prośbą o objęcie przez siostry szkolne miejscowego internatu. Pierwszy budynek okazał się niewystarczający, dlatego zakonnice 1 IV 1930 r. nabyły nową posiadłość od Stanisława Gizdera. Placówka stanowiła też miejsce spokojnej starości dla sióstr oraz dom wypoczynkowy. Konwent liczył w 1930 r. 5 profesek, w 1938-12, a w 1940-13. Dn. 14 IV 1945 r. siostry musiały opuścić klasztor i zamieszkały prywatnie u rodzin, pracując fizycznie na swoje utrzymanie. Po zakończeniu II wojny światowej placówkę przejęła polska prowincja i zorganizowano w niej kursy gospodarstwa domowego, a dom stał się znowu miejscem pobytu dla starszych sióstr. W l. 1947-1949 z ramienia Caritasu zakonnice opiekowały się ok. 50 dziećmi szkolnymi w świetlicy. Świadczyły także pomoc z zakresu żywienia w kuchni ludowej, wydając 100 obiadów dziennie. Jedna ze sióstr była katechetką w miejscowej szkole podstawowej, przygotowując także dzieci do I Komunii św. W budynku klasztornym zorganizowano również kolonie dla dzieci warszawskich.

3 VIII 1954 r. władze państwowe zlikwidowały dom zakonny, a 13 sióstr wywieziono do Strumienia. W pomieszczeniach zakonnych urządzono internat miejscowej szkoły zawodowej. 21 IX 1957 r. siostry wróciły na placówkę i rozpoczęły remont bardzo zdewastowanego domu. W tym otwarto na nowo kurs gospodarstwa domowego, który trwał tylko dwa miesiące. W 1958 r. placówka liczyła 6 sióstr, w 1986-10, a w 1990-6. Głównym ich zajęciem była katecheza parafialna. Placówka została zlikwidowana we wrześniu 1990 r. W budynku klasztornym planowano zorganizowanie domu samotnej matki pod zarządem Caritasu diecezji opolskiej. Część ludność miasteczka wyraziła sprzeciw i dom został wystawiony na sprzedaż.

Opracowania, źródła: Baron R., *Zgromadzenie*, s. 64-65, 124-125, 156-57, 212, 215, 219, 227-228; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 46; RDO 1986, s. 94, 310; SchEBr 1930, s. 171; 1938, s. 71; 1940, s. 111. – AKDOp: Akta lokalne – Biała Prudnicka, b. sygn.; APSSOp: Kronika domowa Sióstr de Notre Dame w Białej Prudnickiej 1 I 1927-31 XII 1975, b. sygn.

BIELSKO I

Siostry przybyły do Bielska z Wrocławia 4 XI 1859 r. na zaproszenie proboszcza Macieja Bulawskiego (1805-1870). Dom otrzymał tytuł św. Józefa. Dzięki zabiegom proboszcza zakupiono odpowiedni budynek na szkołę, a w ogrodzie parafialnym zbudowano sierociniec. Korzystając z funduszy wrocławskiego domu prowincjalnego i pomocy m.in. biskupa Henryka Förstera i cesarzowej Anny Austriackiej wznoszono nowe budynki klasztorne i pomieszczenia szkolne. W 1869 r. w Bielsku przebywało 6 sióstr: M. He-

riberta Leben – przełożona, M. Gaudencja Elsner, M. Łucja Oestreich, M. Magdalena Landwerk, M. Ambrozja Schubert, M. Krystyna Weniger oraz 1 kandydatka. W szkołach uczyło się 439 uczennic, a w internacie było 23 pensjonariuszek. W 1890 r. Komitet Kobiet Katolickich otworzył sierociniec, oddając go siostronom. W 1894 r. trzy ostatnie klasy zamieniono na tzw. szkołę wydziałową, która rozrosła się do 6 klas. Rosła liczba sióstr i w 1907 r. konwent liczył 33 profesek. W 1908 r. założono 5-letnie seminarium nauczycielskie, które od 1922 r. otrzymało prawa państwowe. W 1911 r. zorganizowano roczną szkołę gospodarczą dla 50 uczennic, w której uczono gotowania, prania, robót ręcznych, języków, maszynopisania i stenografii. W 1913 r. w szkołach było ok. 800 uczennic. Podczas I wojny światowej w pomieszczeniach szkolnych był szpital wojskowy.

W l. 1926-1935 na życzenie rodziców działało 3-letnie seminarium ochraniarskie, mające przeciętnie 30 uczennic. Przy seminarium nauczycielskim istniał 2-letni kurs freblowski, mający na celu przygotowanie do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym we zasad Fryderyka Froebela. Był też przy seminarium roczny kurs nauczycielek robót ręcznych. Od 1834 r. siostry prowadziły 3-letnie seminarium dla wychowawczyń przedszkoli, przy którym był internat i dobrze zorganizowane przedszkole, istniejące od 1924 r. W 1933 r. założono 4-letnie gimnazjum żeńskie z językiem polskim jako wykładowym. W pierwszym roku było 31 uczennic, mających nieraz trudności z językiem polskim. Utworzono Komitet Rodzicielski, a w 1937 r. 1 klasę liceum. Przy każdej szkole był internat, osobny dla dziewcząt starszych i młodszych. Siostry prowadziły dodatkowo kuchnię studencką zwaną „Kłupaczówką”. Korzystały z niej dzieci i młodzież z całego Bielska. Przeciętnie wydawano 70 obiadów, które były bezpłatne, albo za minimalnym wynagrodzeniem. Dom zakonny stanowił centrum wszystkich organizacji młodzieżowych, a zwłaszcza Kongregacji Mariańskiej, istniejącej od 1918 r. W rękę sióstr była 1/3 szkolnictwa w Bielsku. Młodzież miała zapewnione wychowanie religijne i troskliwą opiekę w atmosferze rodzinnej. Siostry udostępniały klasztor i kaplicę na dni skupienia dla katechetek, gospodyń parafialnych, nowożeńców, pielęgniarek, inteligencji technicznej, chorych i niewidomych. W 1924 r. dom przeszedł pod zarząd erygowanego wikariatu z siedzibą we Lwowie, a w 1934 r. do powstałej prowincji polskiej. W 1926 r. konwent liczył 50 sióstr i 18 kandydatek. W 1939 r. ukończono starania o przepisanie własności na rzecz prowincji polskiej.

Po wybuchu II wojny światowej zlikwidowano w Bielsku, jako zakłady polskie i zakonne: przedszkole, szkołę powszechną, gimnazjum i liceum, seminarium nauczycielskie, internaty i dom dziecka. Klasztor przy ul. Schodowej 4 zamieniono na szpital najpierw niemiecki, a od 14 II 1945 r. sowiecki. Siostry zamieszkały w domu gospodarczym na tzw. „Kłupaczówce”, gdzie przyjmowały uciekinierów, przesiedleńców oraz sieroty, które nieraz były podrzucane pod bramę klasztoru. W końcu maja 1945 r. mogły przenieść się do budynku klasztornego, a na „Klu-

paczówce” otwarto internat, w którym zamieszkało 16 uczennic. 1 VI 1945 r. zakonnice zorganizowały dom dziecka przy ul. Kozielec 9, będący pod zarządem miasta, a siostry prowadziły w nim działalność opiekuńczo wychowawczą do 1949 r. Domy przy ul. Schodowej 4 oraz 6, a także Staszica 4 abc zostały zabrane przez władze oświatowe wraz z meblami, pomocami szkolnymi i biblioteką.

We wrześniu 1945 r. do Bielska przybyły siostry ze Lwowa razem z zarządem prowincji i przebywały tam do 21 XI 1946 r. W 1948 r. w Bielsku i pobliskim Lipniku było 26 sióstr, a w 1958 r. – 24. Od 1947 r. siostry prowadziły pracę katechetyczną w parafii św. Mikołaja, przygotowując dzieci przedszkolne do wczesnej Komunii św. oraz katechizując dzieci niedorozwinięte. Ponadto uczyły katechizmu w Czechowicach i w Bielsku-Bronowie oraz prowadziły pracę w kancelarii parafialnej i troszczyły się o stan bielizny kościelnej. Przez cały czas powojenny siostry prowadziły internat dla 20-30 dziewcząt szkół średnich. Głównym ich zajęciem była katecheza, a także pomoc w pracy duszpasterskiej w parafii oraz służba w różnych komisjach episkopatu dotyczących zakonów żeńskich. W 1990 r. konwent liczył 20 sióstr. W tymże roku oddano siostrom dawny budynek szkolny, w którym mieściła się Państwowa Szkoła Muzyczna, a po przeprowadzonym remoncie urządzono tam internat.

Opracowania i źródła: A d a m u s M., *Działalność*, s. 75-78; B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 53, 59, 106, 110, 189, 209, 217-225, 228; *Bielsko-Biała, zarys rozwoju miasta i powiatu*. Katowice 1971; *Die schlesische Ordensprovinz*, s. 33, 35, 104; K a s p e r e k T., *Rozwój*, s. 212, 225; K u p k a E., *Zgromadzenie*, s. 51-52, 271, 305, 328-330, 338-339, 347-349, 351-355; M a t u s i a k K., *Szkolnictwo polskie na terenie miasta i powiatu Bielsko w latach międzywojennych. Szkice i wspomnienia*. Katowice 1969; P r a ż m o w s k i J., *Szkolnictwo w Województwie Śląskim. Przed-szkola, szkoły wszelkiego typu, nauczycielstwo*. Katowice 1936; SchBBR 1969, s. 188-189; 1896, s. 116; 1907, s. 365; SchSS 1990, s. 87-88; S o c h a S. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, s. 90-92, 97-97, 134-140; 162; *Sprawozdanie u uroczystości jubileuszowych w Bielsku*. Nasza Rodzina. R. 2: 1959, nr 22, s. 17-21; *Sto lat istnienia*. T a m ż e. R. 2: 1959, nr 21, s. 12-13; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 54, 67, 135; W i z o r J., *Ubogie Siostry Szkolne de Notre Dame w ramionach Bożej Opatrzności przez 125 lat swojej działalności w Bielsku*. Nasza Rodzina. R. 27: 1984, nr 289, s. 16-21. – AAWr: Schulschwestern in Bielitz 1869-1877, sygn. V C 12 d; AAKat: Akta lokalne. Siostry de Notre Dame Bielsko; Archiwum Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Bielsku; Chronick des Klosters der Armen Schulschwestern de Notre Dame in Bielitz; Kronika domu Bielko-Biała; Kronika Szkoły Powszechnej w Bielsku, Księga Protokołów Rady Pedagogicznej Prywatnego Gimnazjum Żeńskiego Ubogich Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Bielsku (1933-1939); Schulchronik; Sprawozdanie Kongregacji „Mater Admirabilis” w Bielsku, 31 V 1938; Verzeichnis der deit dem Jahre 1920 in Bielitz stationierten Schwestern; WAP-Kat: Privat-Lehrerinnen-Bildungsnastalt in Bielsko, sygn. UWŚL-OP-1087; Prywatna Szkoła Powszechna Żeńska Polska. Koncesja na jej prowadzenie (1930-

1939), sygn. UWŚL-Op-782; Prywatne Seminarium Nauczycielskie Żeńskie Ubogich Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Bielsku, 1924, sygn. UWŚL-OP-878; Prywatne Seminarium Wychowawczyń Przedszkoli 1934-1939, sygn. UWŚL-OP-943.

BIELSKO II

Dom zwany Bielsko II pw. Świętej Rodziny powstał 15 VII 1898 r. jako fundacja Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet. Otworzono tam sierociniec. Dom w czasie I wojny światowej zamieniono na szpital wojskowy. Kobiety ze wspomnianego stowarzyszenia zakupiły nowy dom, do którego w 1917 r. przeniesiono sierociniec. W 1920 r. na placówce było 5 sióstr i 2 kandydatki, a w sierocińcu przebywało 45 dzieci. W 1926 r. liczba sióstr wynosiła 4 i 1 kandydatka, a liczba dzieci spadła do 24. Dom z sierocińcem istniał do września 1939 r. Podczas działań wojennych został kompletnie zniszczony.

Opracowania i źródła: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 103; K u p k a E., *Zgromadzenie*, mps, s. 53; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, s. 92. – Archiwum Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Bielsku: Chronik des Klosters der Armen Schulschwestern de Nore Dame in Bielitz; Kronika domu Bielsko-Biała.

BIELSKO III – ALEKSANDROWICE

Placówka powstała w 1984 r. celem prowadzenia pracy katechetycznej w parafii. W 1990 r. konwent liczył 4 siostry.

Opracowanie: SchSS 1990, s. 88.

BOBORÓW

Dom pw. Matki Boskiej Zwycięskiej w Boborowie, pow. Głubczyce, archidiecezja ołomuniecka, został erygowany 23 X 1862 r. Jego współzałożycielem był proboszcz Antoni Berger, a fundatorem magistrat miasta. Siostry przybyły z Wrocławia i objęły nauczanie w szkole parafialnej oraz prowadzenie miejsciego przytułku. W 1869 r. na placówce pracowały 2 siostry: M. Georgia Weiser i M. Sarkandra Gutalla, a w szkole było 260 dzieci. Dom zlikwidowano 1 VIII 1873 r. i po okresie Kulturkampf u już go nie restaurowano.

Opracowania: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 36-37, 42, 64, 165; M a t u s z e k N., *Rozwój*, s. 82; SchBBr 1869, s. 189.

BOŻKÓW

Do Bożkowa siostry przybyły w styczniu 1945 r. z Wrocławia. Zamieszkały w pałacu hr. Gabrieli von Magius, właścicielki dóbr i byłej uczennicy sióstr.

Roztoczyły opiekę nad 300 starcami, zwłaszcza nauczycielkami niemieckimi. Próbowaly również zorganizować przedszkole. Przebywało tam 8 siostr, które w kwietniu 1946 r. opuściły placówkę. Siostry niemieckie wraz z starcami zostały wywiezione do Niemiec, a polskie przeniosły się do Dusznik Zdroju.

Źródła: APSSOp: Karta domu w Bożkowie; Relacja s. Brygidy Wojaczek.

BYSTRZYCA KŁODZKA

Do Bystrzycy Kłodzkiej w archidiecezji praskiej siostry przybyły z Wrocławia 1 VI 1863 r. na zaproszenie magistratu miasta i miejscowego duchowieństwa. Prowadziły zajęcia w dwóch wyższych klasach szkoły ludowej. W 1869 r. siostr było 4, a uczennic 294. Przy pomocy proboszcza Strecke i innych dobrodziejów zbudowano dom pw. św. Michała Archanioła. W okresie Kulturkampfu placówkę zlikwidowano. Siostry wróciły do swojego domu 11 IV 1904 r. na prośbę dziekana Wilhelma Hohausa. Otworzyły szkołę dla dziewcząt wyższego i średniego stopnia z 30 uczennicami. Konwent liczył 4 profeski i 2 kandydatki. W 1905 r. otrzymały zgodę na otwarcie szkoły niższego stopnia. Wzrastała liczba uczennic, stąd w l. 1907-1908 rozbudowano pomieszczenia szkolne. W 1920 r. na prośbę ludności otworzono szkołę prac ręcznych dla dziewcząt. W latach następnych zmieniono profil szkoły i powstała średnia szkoła żeńska, która w 1929 r. otrzymała prawa państwowe. Dołączono do niej szkołę gospodarstwa domowego. Do dyspozycji uczennic oddano kuchnię i pomieszczenie dla małych dzieci. Od 1929 r. rozpoczęło działalność przedszkole, prowadzone przez zakonnicę. Przy szkołach był internat. W 1920 r. na placówce było 18 siostr i 3 kandydatki, w szkołach – 290 uczennic, a w internacie 54 internistek. W 1926 r. liczba uczennic zmniejszyła się do 207. Podczas II wojny światowej w Bystrzycy przebywało 30 siostr. W szkole pracowały one do 1944 r. W klasztorze urządzono stację wyżywieniową dla ewakuowanych. W lutych 1945 r. siostry wraz z 200 starcami zostały wywiezione do Jawornicy. Po powrocie prowadziły jeszcze internat. Placówka uległa likwidacji w 1946 r. wraz z wyjazdem siostr niemieckich. Dom został przejęty przez władze państwowe i przez kilka miesięcy było w nim schronienie dla opuszczonych dzieci.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 59; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 37, 88, 105, 164, 167, 170; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 18-19; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek*, tabl. 2; – APSSOp: chronik des Filiale Hebelschwerdt 1871-1944; Teczka dokumentów-Bystrzyca Kłodzka.

BYTOM

Dom pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bytomiu był pierwszą filią siostr szkolnych de Notre Dame na terenie górnośląskiego okręgu przemysłowo-

wego. Jego współzałożycielem był proboszcz Józef Szafranek. Zakonnice przybyły z Wrocławia 1 VI 1865 r. i rozpoczęły pracę w szkole powszechnej. W listopadzie 1869 r. przejęły nowoutworzoną szkołę wydziałową i pensjonat. Pracowały wówczas 4 siostry: M. Polikarpa Wof (przełożona), M. Klotylda Veith, M. Róża Weinert i M. Kuna Spät oraz 4 kandydatki. W szkole było 546 uczennic. W 1875 r. utworzono szkołę prac ręcznych, mającą wielkie powodzenie. Na mocy restrykcji z 1 V 1879 r. zlikwidowano bardzo dobrze prosperującą placówkę. Po ustaniu Kulturkampf, ks. prałat Reinold Schirmeisen, proboszcz parafii Świętej Trójcy, sprowadził 22 III 1892 r. z powrotem siostry do Bytomia. Przy ul. Piekarskiej 16, w domu wynajętym od inspektora górniczego Muschallika, otwarto żeńską szkołę średnią, która już w 1908 r. liczyła 18 klas i 720 uczennic. Ich liczba ciągle wzrastała i w l. 1894, 1909, 1928 dobudowywano nowe skrzydła budynku. Siostry wpływały na działalność kulturalną nie tylko Bytomia, ale całego okręgu górniczego. Trzecia część ich uczennic pochodziła z okolicy, dla których założono internat, mający w 1926 r. 75 internistek. W 1911 r. zakład został uznany przez państwo jako liceum pw. św. Jadwigi Śląskiej, z którego w 1914 r. wyłączono wyższą szkołę dla dziewcząt. Zajęcia szkolne prowadzono podczas I wojny światowej, choć część budynków przeznaczono na szpital wojskowy, w którym siostry pełniły zadania pielęgniarek. W 1923 r. zakład zakonny został zreformowany w myśl rozporządzeń państwowych. Ponadto siostry prowadziły szkołę prac ręcznych, szkołę gospodarstwa domowego i przedszkole. Rosła ilość uczennic, których w 1926 r. było 1721, a przedszkole liczyło 52 dzieci. Natomiast konwent sióstr był olbrzymi i wynosił w 1907 r. – 50 profesek, w 1926 r. – 77 sióstr i 18 kandydatek, a 1939 r. – 95 profesek, a w 1940 r. – 50. Od 1919 r. siostry prowadziły również społeczną szkołę dla kobiet, która dawała prawo do seminariów technicznych bez egzaminów wstępnych oraz przygotowywała do prowadzenia gospodarstwa domowego. W 1938 r. zakonnice przenieśli się z ul. Piekarskiej do opuszczonego domu diecezjalnego. W 1940 r. rozwiązano szkołę żeńską, a w roku następnym w klasztorze urządzono szpital na 100 łóżek, w którym siostry usługiwały.

Po zakończeniu II wojny światowej dom przy ul. Piekarskiej przeszedł na własność państwa z niewielkim odszkodowaniem. W budynku klasztornym otwarto we wrześniu 1945 r. pogotowie opiekuńcze dla dzieci bezdomne. Funkcja kierowniczka spoczywała w ręku osoby świeckiej, siostry natomiast pracowały jako wychowawczynie i wykonywały prace domowe oraz porządkowe. W tym czasie w Bytomiu pracowały: M. Paula Bernaisch – jako wychowawczynie, M. Corona Pojda i M. Tycjana Parusek – jako higienistki, M. Daria Jaderko w kuchni, M. Rozalia Przygoda w kotłowni, M. Wiktoria Lisoń w stołówce, M. Erotis Kuczera w szwalni, M. Armela Dolibóg wykonywała prace porządkowe. W 1948 r. dom został przeznaczony przez Państwową Opiekę Społeczną dla włóczęgów i żebraków. W 1949 r. zlikwidowano placówkę opiekuńczą, a dzieci przeniesiono do państwowego pogotowia opiekuńczego przy

ul. Kopernika. Rok później klasztor został zajęty przez uczniów Wyższego Kursu Pedagogiczno-Technicznego, natomiast w 1953 r. miejsce uczniów zajęto Centralne Doskonalenie Szkolnictwa Zawodowego dla robotników. W ten sposób siostry pozbawiono nie tylko pracy apostołskiej, ale ograniczono do minimum prawo do dysponowania domem, który był pod zarządem prowincji. Po likwidacji pogotowia opiekuńczego, siostry przez rok prowadziły dom starców. Od 1954 r. były katechetkami w parafii Świętego Krzyża, św. Barbary i NMP, katechizowały także w 4 parafiach dzieci przedszkolne. Ponadto opiekowały się paramentami i bielizną kościelną, zajmowały się chorymi i były religijnym wsparciem dla dziewcząt internatu. W 1948 r. konwent bytomski liczył 18 siostr, a w 1958 r. – 12. Dom wymagał kapitalnego remontu na skutek wstrząsów górniczych, a siostry nie były w stanie go zrealizować. 18 XII 1980 r. opuściły placówkę.

Opracowania i źródła: A d a m u s M., *Działalność*, s. 78-79; B a r o n R., *Zgromadzenie*, 63-64, 98, 110, 190, 217-218, 221-222, 225; B o n t z e k N., *Die Schulschwester d. N. D. an der Elementarschule zu Beuthen O. S.* Beuthen 1879; *Sie Schlesischen Ordensprovinz*, s. 46, 64, 67, 104, 164, 167, 170; *25-lecie naszej pracy w „Konwikcie” bytomskim*. Nasza Rodzina. R. 7: 1964, nr 74, s. 33; HEBr 1938, s. 170; 1940, s. 110; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 19-22; L i e s o n R., *Festschrift zum 25 jährigen Jubiläum der A. Schulschwestern von U. L. F. in Beuthen O. S.* Beuthen 1918; M a t u s z e k N., *Rozwój*, s. 83; SchBBr 1869, s. 188; 1907, s. 362; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek*, tab. 2; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 62, 66, 76, 85, 114, 133-134. – AKDOP: Siostry Szkolne de Notre Dame w Opolu, b. sygn.; APSSOp: Beutener Chronik 1865-1940; Chronik Beuthen O. S. 1939-1945; Chronik der Höheren Mädchenschule der Armen Schulschwester v. U. L. F. in Beuthen O/S 1914-1980; Kronika SS. De Notre Dame w Bytomiu 1938-1975; Schulchronik 1869-1037.

DOBROSZYCE

Placówka powstała w 1937 r. jako fundacja św. Amalii. Zakonnice prowadziły sierociniec i dom starców. W 1938 r. konwent liczył 14, a w 1940 r. – 29 profesek. Przy domu było też gospodarstwo i młyn. 1 I 1945 r. nastąpiła ewakuacja siostr do innych domów, a w lipcu 1945 r. do Wrocławia. Powodem likwidacji placówki były złe warunki bytowania.

Opracowania i źródła: HEBr 1938, s. 171; 1940, s. 111; T i l g n e r, *Beiträge*, s. 108, 138. – APSSOp: Karta domu.

DOMASZKÓW

Dom pw. św. Antoniego Padewskiego był dobroczynną fundacją kościelną. Jego fundatorem był miejscowy proboszcz Antoni Ludwig (1798-1869), który

w latach 1855-1861 wybudował trzy budynki mieszkalne i gospodarcze, połączone w jedną całość. Siostry przybyły z Wrocławia 21 V 1855 r., a w 1861 r. rozpoczęły pracę w szkole elementarnej, w której było ok. 70 dzieci. Wkrótce założyły szkołę gospodarstwa domowego, do której w 1869 r. uczęszczało 18 dziewcząt. Ponadto prowadziły sierociniec. W 1869 r. przełożoną domu była M. Aleksia Kloke, a nauczycielkami M. Pelegrina Manhart i M. Gertruda Potempa. Kulturkampf zniweczył działalność sióstr w Domaszkanie, które w 1878 r. musiały opuścić górską miejscowość. Dom został ponownie erygowany 5 IV 1892 r. Siostry prowadziły szkołę gospodarstwa domowego, szkołę prac ręcznych oraz sierociniec. W 1920 r. w zakładach było 74 uczennic, z których 52 zamieszkiwało w internacie. W klasztorze przebywało 7 sióstr i 1 kandydatka. W sierocińcu było 15-20 dzieci. Siostry prowadziły sierociniec także w latach II wojny światowej. W 1943 r. zorganizowały żłobek dla dzieci obcokrajowców.

15 XII 1945 r. do Domaszkania przybyły polskie siostry i przejęły majątek wraz z działalnością. Odtąd prowadziły zakład opiekuńczo-wychowawczy dla 47 dzieci, a od 1946 r. – po re kwalifikacji dzieci – dom dziecka dla dzieci przedszkolnych i szkolnych. W 1947 r. w zakładzie były dzieci w wieku od 3 do 18 lat. W 1950 r. dokonano następnej re kwalifikacji. Ok. 50 dzieci w wieku szkolnym musiało opuścić zakład, a na miejscu pozostały dzieci tylko w wieku przedszkolnym. Na miejsce tych, które odeszły, przywieziono inne dzieci z różnych ośrodków opiekuńczych, uzupełniając ich ilość do 60. W zakładzie panowała atmosfera rodzinna. Wielką trudność w kontynuowaniu zamierzeń wychowawczych sprawiały częste adopcje dzieci i wysoki stopień ich rotacji. Dzieciom przedszkolnym siostry służyły do 15 VIII 1962 r., kiedy dokonano następnej re kwalifikacji – na chłopców niedorozwiniętych umysłowo. W rękę sióstr były wszystkie prace związane z funkcjonowaniem placówki. Ponadto siostry opiekowały się paramentami i bielizną kościelną oraz wykonywały usługi wobec chorych mieszkańców Domaszkania. W 1948 r. konwent liczył 18 sióstr, w 1958 r. – 21, a w 1979-17. Dnia 30 VIII 1983 r. siostry opuściły placówkę. Dom został sprzedany na rzecz skarby państwa i przejęła go miejscowa szkoła podstawowa.

Opracowania i źródła: A d a m u s M., *Działalność*, s. 86-87; T a ż, *Działalność Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Domaszkanie*. Wrocław 1984, mps; B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 61, 102, 190-193, 225, 231; *Die Schlesi-sche Ordensprovinz*, s. 33, 43, 64, 67, 110, 164, 167, 170; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 32-33; *Likwidacja domu filialnego w Domaszkanie*. Nasza Rodzina. R. 26: 1983, nr 281, s. 24; SchBBR 1969, s. 189; SchAWr 1979, s. 109, 567; *Statut Zakładu Wychowawczego z dn. 15 sierpnia 1981 r.* Nasza Rodzina. R. 4: 1967, nr 106, s. 16; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, s. tab. 2; W e b e r K., *Monografia Zakładu Wychowawczego „Caritas” w Domaszkanie dla dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu umiarkowanym i znacznym*. Wrocław 1983, mps; *Z działalności powojennej naszego Zgromadzenia – Domaszków*. Nasza Ro-

dzina. R. 10; 1967, nr 106, s. 16-18. – Archiwum Oddziału Wojewódzkiego „Caritas” we Wrocławiu: Listy płatnicze domu dziecka SSDN w Domaszkwie z lat 1950-1962; Archiwum Oddziału Wojewódzkiego „Caritas” w Wałbrzychu: Akta Domaszkowa; APSSOp: Karta domu w Domaszkwie; Kronika domu Domaszków II 1948-1964; Kronika Zakładu Sióstr Szkolnych de Notre Dame. Domaszków I do 1976 r.; Teczka dokumentów – Domaszków.

DUSZNIKI ZDRÓJ

W lutym 1945 r. do Dusznik przybyły dwie polskie siostry: M. Amalia Śnieżek i M. Klara Kotubka. Otrzymały one od Edyty Wittig dwa domy: „Parkhotel” i „Higiea”, jako darowiznę dla Zgromadzenia. W lipcu 1945 r. założyły dom zakonny z kaplicą pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa i otworzyły dom małego dziecka, w którym było ok. 60 dziewcząt i chłopców w wieku od 2 do 4 lat. W 1949 r. zakład został upaństwowiony. W 1946 r. siostry przyjęły dom fundacyjny św. Wincentego od elżbietanek, które wyjechały do Niemiec. Trzy lata później w tym budynku zorganizowano żłobek pod zarządem „Caritasu”, w którym pracowały 4 siostry. Od 1950 r. siostry objęły opiekę nad kościołem i zajmowały się paramentami i bielizną kościelną. Od 1957 r. jedna ze sióstr była katechetką w szkole podstawowej oraz uczyła katechizmu przedszkolaki i przygotowywała dzieci do I Komunii św. W 1948 r. konwent liczył 20, a w 1958 r. – 13 sióstr. 28 VIII 1958 r. placówka została zlikwidowana. Dom został przekazany elżbietankom, pierwotnym jego właścicielkom.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 64, 102, 111, 134, 211, 217-218, 222-223; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, tab. 2; *Z dziejów naszych domów filialnych*. Echo prowincji polskiej. R. 1: 1957, nr 1, s. 8. – APSSOp: Teczka dokumentów – Duszniki Zdrój.

DZIERŻONIÓW

Dom pw. Najśłodszego Serca Pana Jezusa powstał w oparciu o fundusz Karoliny Steiner i Matyldy Grossmann. Dobroczyńcą był również proboszcz Adolf Rinke. Siostry prowadziły szkołę elementarną i ochronkę dla dzieci. W 1869 r. w klasztorze były 2 siostry: M. Petra Foreria Turobin i M. Katarzyna Hoffmann. Szkoła liczyła 70 uczennic. Placówka została zlikwidowana w latach Kulturkampfu i nie została odnowiona.

Opracowania: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 40, 64, 165; SchBBR 1869, s. 188.

GLIWICE

Dom „Królowej Pokoju” został założony 24 IV 1919 r. Siostry przybyły z Wrocławia na prośbę miejscowego duchowieństwa i władz miejskich. Rozpo-

częły pracę w liceum wśród 290 uczennic, których liczba szybko wzrastała. Wkrótce utworzono szkołę pw. św. Elżbiety dla dziewcząt. W 1920 r. w obu zakładach było już 560 uczennic. Konwent zakonny liczył wtedy 22 siostry i 19 kandydatek. Otworzono internat i przedszkole dla chłopców i dziewcząt w wieku od 3 do 6 lat. Zorganizowano też ogród jordanowski dla 30 dzieci. W 1922 r. powołano do istnienia roczną szkołę dla dziewcząt, w której położono główny nacisk na stronę praktyczną oraz 2-klasową szkołę i kurs gospodarstwa domowego. W 1923 r. zorganizowano drugie przedszkole przy liceum, mogące przyjąć ok. 200 dzieci. W 1924 r. rozpoczęło pracę seminarium techniczne, które przygotowywało przez rok dziewczęta do pracy w zawodzie nauczycielek robót ręcznych w szkołach elementarnych. W 1927 r. powstało pierwsze na Śląsku seminarium nauczycielskie, przygotowujące nauczycielki wychowania fizycznego. W tym też roku rozpoczęło działalność gimnazjum, którego ukończenie wieńczyło świadectwo maturalne. W 1929 r. powołano do istnienia 3-letnią szkołę żeńską, w której starano się łączyć teorię z praktyką. Od początku siostry prowadziły internat, w którym w 1926 r. było 37 pensjonariuszek. Szybki rozwój szkolnictwa zakonnego spowodował rozbudowę pomieszczeń i w l. 1927-1929 wzniesiono nowy budynek szkolny. W 1926 r. pracowało w Gliwicach 74 siostry i 37 kandydatek, a liczba uczennic wszystkich zakładów osiągnęła cyfrę: 1578. W 1940 r. konwent gliwicki liczył 85 profesek.

W latach II wojny światowej siostry prowadziły różne prace, m.in. udzielając prywatnie lekcji. Opiekowały się dziećmi. Prowadziły piekarnię i stołówkę dla 35 osób personelu nauczycielskiego. Pracowały w biurze parafialnym Caritas przy kościele Wszystkich Świętych, rozsyłały komunikaty, a jedna ze sióstr była organistką w parafii Świętego Krzyża. Po zakończeniu działań wojennych placówka, mająca 2 budynki przy ul. Górne Wały 21 i 23 oraz dom w ogrodzie, przeszła na własność polskiej prowincji. Od 25 III 1946 r. zakonnice roztoczyły opiekę nad dziećmi w pogotowiu opiekuńczym, będącym własnością Centralnej Komisji Opieki Społecznej. Zakład umieszczono w budynku klasztornym przy ul. Górne Wały 21. We wrześniu 1946 r. pogotowie zostało przeniesione do domu w ogrodzie. Budynek szkolny zabrano siostrom, podpisując umowę o dzierżawę na 10 lat. We wrześniu 1947 r. pogotowie przekształcono na dom dziecka. 24 XI 1948 r. dom ogrodowy oddano w dzierżawę Wojewódzkiemu Komitetowi Opieki Społecznej, a po jego zlikwidowaniu w kwietniu 1949 r., zwolniono personel zakonny z prowadzonego tam domu dziecka. Budynek został wdzierżawiony na cele przedsiębiorstwa budowlanego, a 26 VIII 1954 r. bezprawnie przekazany Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego. Kaplicę przeniesiono do sąsiedniego budynku zakonnego. Po zlikwidowaniu pogotowia opiekuńczego w 1950 r., siostry otworzyły internat dla dziewcząt, który był na wyłącznym utrzymaniu Zgromadzenia i nie otrzymywał subwencji z Caritasu. W 1953 r. mieszkało w nim ponad 100 dziewcząt. Pomimo dobrze zorganizowanej opieki i wychowania, 26 VIII 1954 r. zamknięto tę placówkę wychowaw-

czą. Głównym zajęciem sióstr od 1957 r. była praca katechetyczna oraz para-fialna, a także prowadzenie internatu dla studentek. Stan liczbowy sióstr wynosił w 1948 r. – 32, 1958 r. – 29, a w 1990 r. – 24. Na placówce przebywały również siostry emerytki.

Opracowania i źródła: A d a m u s M., *Działalność*, s. 79-80; B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 64, 98, 112-114, 134, 209, 217-218, 222-223; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 107-108, 167, 171; HEBr 1940, s. 111; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 24-29; SchSS 1990, s. 85-86; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek*, tab. 2; *Z działalności powojennej naszego Zgromadzenia na ziemi polskiej – Gliwice*. Nasza Rodzina. R. 10: 1967, nr 108, s. 23-24. – AKDOP: Siostry Szkolne de Notre Dame – Gliwice; APSSOP: Kronika domu Gliwice.

GLUBCZYCE

Dom pw. Dzieciątka Jezus powstał w Głubczycach (ówczesna archidiecezja ołomuniecka), z inicjatywy miejscowego duchowieństwa i władz miejskich. Siostry przybyły z Wrocławia 2 VII 1867 r. i wybudowały klasztor na terytorium posiadłości hr. Ballestrema. Biskup Fryderyk z Ołomuńca wyasygnował 9000 marek na budowę, a p. Rösler ufundowała cały inwentarz klasztorny. W 1868 r. otwarto szkołę dla 40 dziewcząt i internat, w którym zamieszkało 6 uczennic. Nadzór nad powstałymi zakładami powierzono proboszczowi Józefowi Dreslerowi. W 1869 r. konwent liczył 4 siostry: M. Pulcheria Caffier, M. Teodora Dittrich, M. Alojzja Scharff, M. Gudila Breusing i kandydatka – Maria Grüssner. W okresie Kulturkampfu placówka uległa likwidacji. 2 II 1888 r. otrzymano pozwolenie na jej powtórne otwarcie. Siostry przybyły w kwietniu, a w sierpniu rozpoczęły pracę z 37 uczennicami, których ilość szybko wzrastała. Wybudowano nowy budynek szkolny, którego poświęcenie nastąpiło 25 X 1905 r. Rozbudowano też klasztor. W 1912 r. szkoła żeńska otrzymała prawa liceum. W 1925 r. zakład sióstr został przeniesiony do budynku dawnego seminarium nauczycielskiego przy ul. Raciborskiej 13/15. Urządzono w nim sale gimnastyczną, place zabaw, ogrody. Zakład pw. św. Teresy posiadał prawa państwowe i uprawniał po złożeniu egzaminów do studiów wyższych. Ponadto siostry prowadziły przedszkole, szkołę prac ręcznych, szkołę gospodarstwa domowego, a także świetlicę dla chłopców i dziewcząt w wieku szkolnym. W 1920 r. w klasztorze żyło i pracowało 45 sióstr i 3 kandydatki. W szkołach było 422 uczennic, w internacie 60 dziewcząt, w przedszkolu 36 dzieci.

W czasie II wojny światowej budynki szkolne zamieniono na koszary, a następnie na szpital wojskowy. Pod koniec wojny w klasztorze przebywali chorzy na tyfus. Szpital zlikwidowano dopiero w październiku 1946 r. Siostry polskie, które przejęły na własność klasztor głubczycki, włożyły wiele wysiłku w doprowadzeniu pomieszczeń do odpowiedniego porządku. W marcu 1947 r. rozpoczęto prace organizacyjne nad otwarciem domu dziecka, będącego własnością

Caritasu. Uroczystość otwarcia zakładu pw. Królowej Jadwigi nastąpiła 17 IV 1947 r. Pracowało w nim 18 sióstr wśród 100 dzieci. Praca była trudna, bo-wiem dom nie był należycie wyposażony w odpowiednie przedmioty. Ilość dzieci ulegała ciągłym zmianom, jedne zabierano, inne przysyłał urząd miejski. Były tam dzieci przedszkolne i w wieku szkolnym, które uczęszczały do miejscowej szkoły podstawowej. W domu były często kontrole zastraszające, które miały zmusić siostry do opuszczenia placówki. Przyłączono nawet do dzieci grupę chłopców z zakładu poprawczego w Grodkowie, aby zniechęcić zakonnice do pracy. W 1960 r. rozpoczęto przekształcanie zakładu na placówkę wychowawczą o charakterze specjalnym. Zostały wstrzymane remonty pomieszczeń. W 1962 r. dzieci normalne musiały opuścić dom, a otwarto w nim zakład wychowawczy dla dzieci upośledzonych, który mógł pomieścić ok. 70 osób. Przy zakładzie zorganizowano specjalną szkołę podstawowa dla tych dzieci. Ponadto siostry zajęły się katechazą i pracą parafialną oraz wykonywały szaty liturgiczne. Klasztor stał się domem dla sióstr seniorek i chorych. W jego murach w 1986 r. żyło 24 sióstr, a w 1990 r. – 22.

Opracowania i źródła: A d a m u s M., *Działalność*, s. 85-86, 172; B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 61, 98-99, 195; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 39, 42, 44, 64-65, 104, 110, 165-166, 170; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 22-24; M a t u s z e k N., *Rozwój*, s. 83; RDOP 1986, s. 134, 310; SchBBR 1869, s. 189; SchSS 1990, s. 86; S o c h a R. D., *Matka Maria Jaroslawa Bonczek*, tab. 2; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 104, 115, 150. – AKDOP: Siostry Szkolne de Notre Dame – Głubczyce; APSSOP: Kronika domu w Głubczycach.

GORZANÓW

Do Gorzanowa siostry przybyły z Kłodzka pod koniec 1928 r. Dzięki pomocy wrocławskiej „Fundacji św. Augustyna” zakupiły dom od banku kłodzkiego, w którym urządziły miejsce wypoczynku dla sióstr nauczycielek. Dom został erygowany 28 VIII 1929 r. Na prośbę miejscowej ludności zakonnice zorganizowały przedszkole dla 70 dzieci. Otworzyły również szkołę prac ręcznych dla dziewcząt.

Po przyjęciu placówki w 1945 r. przez prowincję polską, zamierzano otworzyć przedszkole i dom dziecka. Przedszkole istniało tylko kilka miesięcy. Dom dziecka „Słoneczko” rozpoczął działalność 1 VIII 1946 r. Na jego potrzeby siostry otrzymały dodatkowo od gminy budynek pod nr. 72, który został wyremontowany i dostosowany do potrzeb dzieci. W 1949 r. w tym domu było 16 dzieci: 10 chłopców i 6 dziewczynek, z których 9 było w wieku przedszkolnym, a pozostałe w wieku szkolnym. Kierowniczką domu była M. Bonawentura Chrobak, a wychowawczyniami: M. Wiesława Sobkiewicz, M. Ancilla Wróbel. W kuchni pracowała M. Edwarda Piecha, w pralni M. Mikołaja Wolna, w szwalni M. Joachima Budzińska, a M. Konsolata Zajęc służyła dzieciom

jako pielęgniarka. W październiku 1949 r. rozwiązano dom dziecka, a dzieci wywieziono do Domaszkowa i Barda Śląskiego. Sprzęt, będący własnością Zgromadzenia, przekazano do Kamiennej Góry, gdzie urządzono budynek klasztorny. W pomieszczeniach w Gorzanowie zorganizowano internat dla młodzieży żeńskiej, istniejący do 31 VIII 1953 r. Ponadto od 1951 r. istniał w Gorzanowie „Punkt Samarytański”, finansowany przez Caritas. Pracowała w nim M. Konsolanta Zajac. W zakresie swoich obowiązków udzielała ona pierwszej pomocy oraz odwiedzała chorych w domach, wykonując usługi pielęgniarskie. Punkt czynny był w dni robocze przez 5 godzin. Działał do 16 IX 1953 r. Ponadto dwie siostry katechizowały w parafii. Likwidacja domu gorzanowskiego nastąpiła 2 VIII 1954 r. Siostry wywieziono do Opola i już do Gorzanowa nie wróciły.

Opracowania i źródła: A d a m u s M., *Działalność*, s. 87-88, 171; B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 63, 111-112, 117, 195, 231; *Lehr -und Erziehungsanstalten*, s. 47; S o c h a R. D., *Matka Maria Jaroslawa Bonczek*, tab. 2. – APSSOp: Kronika domu w Gorzanowie 1912-1954; Kronika zakładu w Gorzanowie 1948-1953; Teczka dokumentów – Gorzanów.

GÓRA ŚLĄSKA

Dom pw. św. Jadwigi Śląskiej powstał 4 XI 1864 r. Siostry objęły prowadzenie sierocińca, zbudowanego przez proboszcza Dominika Otto i szkołę elementarnej, w której w 1869 r. uczyło się 75 dzieci. Zakonnice uczyły starsze dziewczęta robótek ręcznych. W tym czasie konwent stanowiły siostry: M. Scholastyka Menne, M. Antonia Fiala i M. Rozalia Franke. W latach Kulturkampfu placówka została zlikwidowana i siostry do Góry Śląskiej już nie powróciły.

Opracowania: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 37, 43, 64, 165; SchBBR 1869, s. 187.

GÓRA ŚWIĘTEJ ANNY

Placówka powstała w 1946 r. Siostry prowadziły kursy repolonizacyjne wśród miejscowej ludności. Od 8 VII 1947 r. pracowały w diecezjalnym domu rekolekcyjnym „Pątniczówka”, a rok później objęły całokształt prac związanych z prowadzeniem gospodarstwa domu parafialnego. Pracowały w biurze parafialnym, w kuchni, ogrodzie, gospodarstwie, a także troszczyły się o czystość domu. Ponadto prowadziły przedszkole. W 1948 r. konwent liczył 5 siostr. Placówka została zamknięta 15 I 1954 r. z woli zarządu Zgromadzenia.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 67, 118, 230; S o c h a R. D., *Matka Maria Jaroslawa Bonczek*, tab. 2. – APSSOp: Teczka dokumentów – Góra Św. Anny.

JAWOR

Dom pw. Nawiedzenia NMP został erygowany 2 VII 1867 r. Na zaproszenie miejscowego proboszcza Ferdynanda Neugebauera z Wrocławia przybyły 2 siostry: M. Ignacja Schmidt i M. Rafaela Beck. Objęły one prowadzenie szkoły elementarnej, liczącej 92 dzieci. Wskutek zabiegów protestanckiego burmistrza w końcu 1869 r. placówka została zlikwidowana. Nie pomogły protesty katolików. Siostry powróciły do Wrocławia.

Opracowania: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 39, 165; SchBB 1869, s. 188; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 24.

JAWORNICA

Placówka powstała w styczniu 1945 r. Dom dla sióstr przekazał miejscowy lekarz właściciel sanatorium. W kwietniu t. r. przeniesiono do Jawornicy dom starców z Bystrzycy Kłodzkiej z 12 siostrami i 30 pensjonariuszkami. Przybyły tam również siostry z Widawy, Wrocławia, Świebodzin i Domaszkowa. Siostry pracowały w szpitalu jako pielęgniarki. 29 VIII 1947 r. placówka została zlikwidowana przez Zgromadzenie ze względu na brak sióstr w innych większych domach.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 67; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek*, tab. 2. – AKAWr: Pismo M. Jarosławy do Administracji Apostolskiej we Wrocławiu z 12 IX 1947 r., sygn. 570/I.

JAWORNIK

W Jaworniku k. Zgorzelca w czasie II wojny światowej siostry prowadziły dom dla dzieci, będący własnością fundacji św. Wacława dla sierot. W 1940 r. konwent liczył 7 profesek. W domu było kilka sióstr emerytek. Placówka przestała istnieć po zakończeniu działań wojennych.

Opracowania: HEBR 1940, s. 111; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 107, 145.

KAMIENNA GÓRA

Placówka powstała w końcu lat 20-tych XX w. Siostry otworzyły dla dziewcząt pracujących w fabryce dom pw. Św. Agnieszki, będący własnością wrocławskiej „Fundacji św. Augustyna”. Początkowo dom stanowił miejsce dla wypoczynku młodzieży żeńskiej, później objął inne dziedziny pracy charytatywnej. M.in. przebywały w nim córki z okolic Wałbrzycha po katastrofie, która się tam wydarzyła oraz 127 dzieci i 56 niemowląt w okresie strajku. Zorganizowano kurs gospodarstwa domowego, przedszkole, ogród jordanowski, ochronkę dla małych dzieci i dom dla niemowląt. Do domu tego przyjeżdżały też siostry – nauczycielki na wypoczynek. Po zakończeniu II wojny światowej. Dom nie został

przekazany polskim siostram. Dopiero 27 IX 1949 r. mogły one przybyć do Kamiennej Góry i rozwinąć swoją działalność apostolską. Początkowo prowadziły internat dla dziewcząt szkoły zawodowej i średniej, a później stołówkę dla ludności z miasta. Ponadto zaangażowane były w pracy katechetycznej. Działalność sióstr nie była jednak zgodna z charyzmatem Zgromadzenia i dlatego dom kamieniogórski przeznaczono do wynajęcia. Siostry opuściły go 5 VI 1955 r.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 119-120, 128-129; HEBR 1930, s. 171; 1938, s. 171; 1940, s. 111; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 46; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek*, tab. 2. – APSSOp: Kronika domu prowincjalnego w Opolu, s. 76-77; Teczka dokumentów – Kamienna Góra.

KATOWICE

Placówka powstała w 1945 r. Siostry od 15 czerwca prowadziły internat, kuchnię „Caritas” i katechizacje. Od sierpnia t. r. pracowały w kancelarii biskupa katowickiego Stanisława Adamskiego oraz prowadziły jego gospodarstwo domowe. W 1948 r. w domu katowickim było 5 sióstr. Po uwięzieniu biskupów katowickich w 1952 r., siostry pełniły rolę pośredników między nimi a władzami kościelnymi. Praca sióstr w Katowicach zakończyła się 1 II 1968 r. po śmierci biskupa Stanisława Adamskiego.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 67, 230; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek*, tab. 2. – AAKat: Ubogie Siostry Szkolne de Notre Dame, sygn. J-26.

KATOWICE – BRYNÓW

Placówka powstała 9 VIII 1977 r. Siostry przybyły z Opolą na zaproszenie proboszcza Adolfa Kocurka. Zamieszkały w przekazanym im domu Heleny Czaplickiej. Rozpoczęły pracę katechetyczną i przy kościele parafialnym, zorganizowały ogród jordanowski i „przechowalnię” dzieci. 18 XII 1980 r. poświęcono nową kaplicę pw. Świętej Rodziny. Konwent liczył w 1977 r. 4 siostry, a w 1990 r. – 9.

Opracowania: Nowa filia w Katowicach. *Nasza Rodzina*. R. 20: 1977, nr 221, s. 39; *Poświęcenie nowej kaplicy w Katowicach*. T a m ż e. R. 24: 1981, nr 257, s. 33; SchSS 1990, s. 88.

KĄTY WROCŁAWSKIE

Dom pw. św. Franciszka z Asyżu powstał 4 X 1859 r. Przebywały w nim 2 kandydatki, które prowadziły sierociniec dla 19 sierot. Placówka została zlikwidowana w 1864 r. przez samo Zgromadzenie.

Opracowanie: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 33-34, 164.

KIETRZ

Dom pw. Matki Bożej w Kiekrzu, ówczesna archidiecezja ołomuniecka, powstał 2 IX 1868 r. Jego współzałożycielem był ks. Urlich i magistrat miasta. Z Wrocławia przybyły siostry: M. Juliana Schulte i M. Tekla Płaszczyk wraz z 2 kandydatkami i rozpoczęły pracę w szkole elementarnej, liczącej 206 dzieci. Zakonnice zajmowały się szczególnie przygotowaniem dziewcząt do prowadzenia gospodarstwa domowego. Placówka została zlikwidowana 1 IV 1874 r. w wyniku restytucji Kulturkampfu.

Opracowania: *Die Schlesische Ordensprovinz*, 40, 43, 64, 165; M a t u s z e k N., *Rozwój*, s. 50; SchBBR 1869, s. 189.

KŁODZKO I

W marcu 1892 r. siostry przybyły powtórnie do Kłodzka i otrzymały od proboszcza Wojciecha Webera sierociniec z dużym ogrodem, który z biegiem czasu stał się ich własnością. Zakład nosił wezwanie: św. Józefa, św. Wincentego a Paulo, św. Pawła i św. Elżbiety. Powstał w 1852 r. i był prowadzony przez różne zgromadzenia, a w okresie Kulturkampfu przez osoby świeckie. Siostry otworzyły również ochronkę. W 1920 r. w klasztorze przebywało 7 sióstr i 2 kandydatki, a w sierocińcu 60 dzieci. Placówkę określano mianem „Kłodzko I”. Po zakończeniu II wojny światowej siostry nie odzyskały swojego domu.

Opracowania i źródła: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 64, 167, 179; *Lehr- und Erziehungsalstaten*, s. 14. – APSSOp: Teczka dokumentów – Kłodzko I.

KŁODZKO II

Dom pw. Św. Franciszka Ksawerego w Kłodzku, ówczesna archidiecezja praska, został erygowany 1 V 1855 r. Na życzenie magistratu miasta siostry w 1857 r. rozpoczęły pracę w szkole elementarnej, a w roku następnym otworzyły prywatną szkołę żeńską. W 1869 r. konwent kłodzki tworzyły: M. Pankracja Rösler – przełożona, M. Pia George, M. Ildefonsa Tscheike, M. Kazimiera Madey, M. Egidia Kaufmann i M. Krzysztofa Wolf oraz 3 kandydatki: Anna Baumert, Valesta Potempa i Emilia Gründler. Do szkoły elementarnej uczęszczało 476 dzieci, a w szkole żeńskiej było 80 uczennic. Oba zakłady odpowiadały wymaganiom państwowych władz szkolnych. Wskutek restytucji Kulturkampfu przerwano działalność sióstr w szkole elementarnej 1 V 1873 r., a w szkole żeńskiej – 20 IV 1878 r.

6 VIII 1909 r. siostry wróciły do dawnego domu i proboszcz August Skalitzky przekazał im 6-klasową szkołę żeńską, która w 1910 r. uzyskała prawa 10-klasowego liceum, a w 1924 r. otrzymała miano wyższego liceum. W 1926 r. nadano jej nazwę „Theresianum”, a absolwentki miały dostęp na studia uniwersyteckie. W tym czasie w szkole było 365 uczennic. Nauczyciele posiadali

stopnie akademickie. Od 1912 r. czynny był internat dla 50 osób. Zorganizowano również szkołę prac ręcznych dla 80 dziewcząt i przedszkole dla ok. 45 dzieci. W 1926 r. konwent kłodzki liczył 32 profeski i 3 kandydatki. Tę placówkę nazwano „Kłodzko II”. W 1939 r. usunięto siostry ze szkół, a w 1940 r. z ich domu. Zakonnice musiały szukać schronienia w domach prywatnych. Po zakończeniu działań wojennych w 1945 r. potężny budynek szkolny wraz z klasztorem zajęły władze państwowe.

Opracowania i źródła: Baron R., *Zgromadzenie*, s. 129-130; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 32, 42, 44, 88-89, 104, 167, 170; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 15-16; SchBBr 1869, s. 189; Socha R. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, tab. 2; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 104. – APSSOp: Teczka dokumentów – Kłodzko II.

KOŹLE

Dom pw. bł. Piotra Foreriusza został założony 7 VII 1859 r. Jego współzałożycielem był miejscowy proboszcz Karol Weckert. Trzy siostry: M. Filipina Kühu, M. Małgorzata Alacoque Nitsche i M. Innocentia Herrmann przybyły z Wrocławia i rozpoczęły pracę w szkole elementarnej, liczącej 243 dzieci. Placówka została zlikwidowana 1 IV 1873 r. i po ustaniu Kulturkampfu nie została odnowiona.

Opracowania: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 34, 42, 64, 164; SchBBr 1869, s. 187.

KRÓLEWSKA HUTA (CHORZÓW)

Siostry przybyły do Królewskiej Huty 1 XII 1865 r. na zaproszenie proboszcza Edwarda Delocha, powiatowego inspektora szkolnego. Klasztor otrzymał wezwanie Niepokalanego Serca Maryi. Siostry najpierw prowadziły szkołę przyzakładową, którą w 1869 r. przekształcono w szkołę elementarną. W tym czasie konwent liczył 3 siostry: M. Dominika Prause, M. Eustachia Hein i M. Afra Kircher oraz 4 kandydatki: Maria Knietsch, Otylia Schuster, Maria Biermann i Augusta König. W szkole było 850 dzieci i był to największy zakład prowadzony przez siostry przed okresem Kulturkampfu. Likwidacja placówki nastąpiła 1 IV 1874 r. i nie została ona już odnowiona.

Opracowania: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 38, 43, 64, 165; SchBBr 1869, s. 188.

KRZELKÓW

Dom pw. Św. Jadwigi Śląskiej powstał o wcześniejszy zapis fundacyjny Józefa Bartheta (+1866). Zamierzał on wraz z proboszczem Antonim Neuman-

nem sprowadzić siostry celem prowadzenia pracy wychowawczej w parafii. Na przeszkodzie stanął Kulturkampf. Siostry przybyły do Krzelkowa dopiero w czerwcu 1890 r. i rozpoczęły pracę w szkole elementarnej. Wkrótce otworzyły ochronkę dla dzieci, a następnie szkołę gospodarstwa domowego i prac ręcznych. Zorganizowały również internat. W 1896 r. wzniesiono nowe budynki szkolne. W 1920 r. konwent liczył 8 sióstr i 3 kandydatki, w szkole było 42 uczennic, a w ochronce 30 dzieci. Po przejściu placówki przez siostry polskie w 1946 r., prowadzono przedszkole i kursy gospodarstwa domowego. Ponadto siostry pracowały w zakrystii, prowadziły chór kościelny, opiekowały się chorymi i uczyły katechizmu. W 1948 r. w klasztorze było 10 sióstr. Placówka została zlikwidowana przez władze państwowe 2 VIII 1954 r. 13 sióstr wywieziono do Wrocławia i już do Krzelkowa nie powróciły.

Opracowania: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 63-64, 104, 155; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 65, 110, 166, 170; SchBBr 1891, s. 270; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, tab. 2; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 146.

KRZYDLINA MAŁA

Dom pw. Świętej Rodziny powstał w oparciu o fundację miejscowego proboszcza Dominika Jäschke z 1856 r. Z Wrocławia przybyły 3 siostry: M. Konstancja Jenke, M. Barbara Mihm i M. Nortburga Neidert i w kwietniu 1861 r. otworzyły w ofiarowanym im domku na wzgórzu w pobliżu kościoła szkołę elementarną, do której uczęszczało 70 dzieci. Placówkę zlikwidowano 29 IX 1878 r. i po okresie Kulturkampfu siostry wróciły do Krzydliny w 1892 r. na życzenie kardynała Jerzego Koppa. W latach następnych otworzyły ochronkę dla dzieci, szkołę prac ręcznych i szkołę gospodarstwa domowego, która w 1925 r. otrzymała prawa państwowe. W tym czasie w klasztorze było 10 sióstr i 1 kandydatka, a w zakładach wychowawczych 21 dziewcząt, mieszkających w internacie i 25 dzieci. Dom stanowił też miejsce wypoczynkowe dla sióstr prowincji śląskiej. W 1940 r. przebywało w nim 15 profesek. Siostry prowadziły działalność pedagogiczno-wychowawczą nawet w czasie II wojny światowej. Czynny był dom dla dzieci w wieku od 1 do 8 lat robotników przymusowych z Polski, Rosji i Francji, wywiezionych do pracy w okolicznych majątkach niemieckich. W 1950 r. sierociniec został upaństwowiony, a siostronom powierzono opiekę nad 50 dziećmi w wieku od 1 do 3 lat. Dzieci starsze musiały opuścić zakład, który otrzymał oficjalną nazwę „Dom Małego Dziecka”. Dzieci przebywające w tym domu miały swoich rodziców. Jeżeli po upływie 3 roku życia, przysługiwało im prawo i pozwalały warunki mieszkaniowe i zdrowotne, dziecko wracało do swojej rodziny. W przypadku, gdy rodzice zostali pozbawieni praw rodzicielskich, dziecko było przeznaczane do adopcji. Dzieci, które ukończyły 3 rok życia, a nie zostały adoptowane, ani odebrane przez własnych rodziców, były przeznaczane do innych domów dziecka. Zakład był zobowiąza-

ny do posiadania trzech miejsc w każdej chwili gotowych do przyjęcia matki bliskiej rozwiązania z zagwarantowaniem co najmniej trzymiesięcznego pobytu. Praca wokół małych dzieci była ciężka i prowadzą ją siostry do dzisiaj. Oprócz działalności pielęgnacyjno-wychowawczej, siostry troszczyły się o poprawne funkcjonowanie całego domu. W pracy przy dzieciach były wspierane przez personel świecki. W 1948 r. konwent liczył 10 siostr, w 1958 r. – 12, w 1979 r. – 7, a w 1990 r. – 12, z przełożoną i dyrektorką zakładu M. Joanitą Grabową na czele. Ponadto siostry pracowały jako zakrystianki w kościele parafialnym oraz usługiwały wobec chorych mieszkańców wsi. Prowadziły też katechizację, zwracając uwagę na dokształcenie religijne i wychowawcze personelu zakładowego.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 62, 104, 196-198, 226, 231; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 35-36, 43, 64, 110, 165, 167, 170; HEBr 1940, s. 111; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 33-35; S a m b o r R., *Deprawacja potrzeby miłości przez środowisko rodzinne dziecka a przebieg procesu adaptacji do warunków Państwowego Domu Małego Dziecka w Krzydlinie Małej*. Wrocław 1988, mps; SchSS 1990, s. 92; SchBBR 1869, s. 187; SchAWr 1979, s. 430, 567; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek*, tabl. 2; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 138; *Z działalności powojennej naszego Zgromadzenia – Krzydlina Mała*. Nasza Rodzina. R. 10: 1967, nr 104, s. 14-15; *Z dziejów naszych domów filialnych*. Echo prowincji polskiej. R. 1: 1957, nr 1, s. 9-11. – Archiwum Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Krzydlinie Małej; Kronika domu w Krzydlinie Małej; Krótki szkic filii Krzydlina Mała, pow. Wołów; Siostry Szkolne de Notre Dame w Krzydlinie Małej.

KUP OPOLSKI

Placówka powstała w 1942 r. na prośbę proboszcza celem pomocy w pracy parafialnej oraz opieki nad chorą siostrą duszpasterza. Dom pw. św. Jerzego stanowił też miejsce wypoczynku dla sióstr z Opola. Stale przebywały w nim 3 siostry. W styczniu 1945 r., na skutek zbombardowania pomieszczeń, zakonnice opuściły placówkę.

Opracowania i źródła: T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 134. – APSSOp: Karta domu.

LEGNICA

Dom pw. Maryi Wspomożycielki powstał 18 X 1860 r. W sprobotantyzowanym mieście siostry pracowały w szkole elementarnej, ucząc w 2 klasach 60 dziewcząt. W 1863 r. doszła klasa trzecia. W 1869 r. konwent tworzyły: M. Agnieszka v. Bauchet, M. Laurentia Gebauer i M. Blanda Mollenhauer oraz kandydatka Waleska Jaschek. 1 IV 1873 r. dom, jako jeden z pierw-

szych, został zlikwidowany przez rząd pruski. Siostry po raz drugi przybyły do Legnicy w 1934 r. na prośbę sióstr elżbietanek. Otworzyły i prowadziły przedszkole, sierociniec i żłobek. W 1940 r. konwent liczył 11 profesek. Siostry opuściły placówkę w styczniu 1945 r.. Dom nie przeszedł na własność prowincji polskiej.

Opracowania: *Die Schlesisch Ordensprovinz*, s. 35, 42, 64, 164; HEBr 1940, s. 111; SchBBr 1869, s. 187; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 145.

LIPNIK

Dom pw. Niepokalanego Poczęcia NMP powstał w 1912 r. Część pomieszczeń nabyto drogą zakupu od właściciela Jerzego Lennerta w cenie 3000 koron, a drugą część otrzymano od niego jako darowiznę w 1920 r. Służył on jako zaplecze gospodarcze i miejsce wypoczynku dla sióstr i uczennic z Bielska I, do którego przynależał. Przebywały w nim 2 siostry, które podlegały każdorazowej przełożonej Bielsko I. We wrześniu 1929 r. otworzono przedszkole dla 40 dzieci. Z nieznanych przyczyn zamknięto je w 1932 r. W czasie działań wojennych dom spłonął. Po wojnie nadal był niesamoistny i podlegał domowi w Bielsku. Dopiero w 1984 r. placówka usamodzielniała się. Siostry prowadziły pracę katechetyczną i parafialną oraz dom rekreacyjno-oazowy dla młodzieży. W 1990 r. na placówce przebywały 3 siostry.

Opracowania: B a r a n R., *Zgromadzenie*, s. 96, 106, 108, 138-139, 169; K u p k a E., *Zgromadzenie*, s. 54, 330; SchSS 1936, s. 269; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, s. 92.

LUBOSZYCE

Dom pw. św. Józefa powstał w 1977 r. Siostry przybyły z Paczkowa, gdzie placówkę zlikwidowano. Konwent liczył 4 profeski, których głównym zajęciem była praca w opolskim Wydawnictwie Diecezjalnym. W 1989 r. placówka uległa likwidacji ze względu na potrzeby personalne Zgromadzenia, a także z powodu braku odpowiedniego apostolatu. Budynek sprzedano rodzinie jednej ze sióstr.

Opracowania: RDOp 1981, s. 422; 1986, s. 310.

MIĘDZYGÓRZE

Placówka powstała w 1942 r. Siostry prowadziły dom dla biednych matek, będący własnością niemieckiego „Caritasu”. Konwent liczył stale 3 siostry. Przebywały w nim także siostry wypędzone z innych placówek. W październiku 1945 r. dom został zlikwidowany.

Źródło: APSSOp: Karta domu; relacja s. Anny Kałuży.

MIKOŁÓW

Dom pw. Maryi Wspomożycielki Wiernych został erygowany 1 X 1869 r. Siostry przybyły z Wrocławia i objęły prowadzenie 4-klasowej szkoły elementarnej, w którym językiem wykładowym był język polski. Konwent liczył 3 siostry, w szkole było 226 dzieci. Placówka uległa likwidacji 1 VII 1874 r. i po Kulturkampfie siostry do Mikołowa już nie wróciły.

Opracowanie: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 40, 43, 64, 165.

MOSTOWICE

Dom pw. Narodzenia NMP miał charakter „przejściowy” w okresie II wojny światowej. Przebywały w nim 2-3 siostry, które były zaangażowane w pracy parafialnej i katechetycznej. Pomagały również ewakuowanej ludności, przeważnie z Wrocławia. Po zakończeniu działań wojennych placówka uległa likwidacji.

Źródła: APSSOp: Karta domu; Relacja s. Walberty.

NYSA

Dom pw. Świętej Rodziny w Nysie-Frydrychowie powstał 10 XII 1894 r. Jego współzałożycielem i fundatorem był proboszcz Augustyn Pischel. Trzy siostry przybyły z Wrocławia i objęły prowadzenie przedszkola, w którym było 64 dzieci, a ich liczba wkrótce przekroczyła 100. Przy pomocy wrocławskiej „Fundacji św. Augustyna” i miejscowej ludności wzniesiono w 1898 r. nowy budynek. Na życzenie mieszkańców biskupiego miasta utworzono szkołę pracowniczą i świetlicę dla dzieci szkolnych. W 1926 r. konwent nyski liczył 7 siostr, uczennic było 80, a dzieci 180. Siostry prowadziły swoje zakłady także w czasie II wojny światowej. Po jej zakończeniu dom przeszedł na własność prowincji polskiej. Zakonnice prowadziły katechezę w parafii św. Dominika, opiekowały się paramentami i bielizną kościelną oraz pracowały w zakrystii. W 1948 r. konwent nyski liczył 5 profesek. Od 28 II 1947 r. siostry prowadziły dom małego dziecka, a od 28 VIII 1949 r. internat dla 10 dziewcząt. W czerwcu 1952 r. internat został rozwiązany. 22 XI 1955 r. siostry wraz z całym inwentarzem domowym zostały usunięte przemocą ze swojego domu, który został przekazany nyskiej jednostce wojskowej. W 1957 r. zawarto umowę najmu z wojskiem, jednak w następnym roku budynek przeszedł na własność skarbu państwa.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 62, 64, 99, 130-132, 139, 209, 224-225; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 65, 167, 170; *Lehr -und Erziehungsanstalten*, s. 45; M a t u s z e k N., *Rozwój*, s. 83; SchBBR 1896, s. 114; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek*, tab. 2; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 151. – APSSOp: Chronik des Klosters der Armen Schulschwestern de Notre Dame zu Neisse-Friedrichstadt 1894-1931; S. M. Kanizja Herda, Notatki dotyczące domu w Nysie; Tezka dokumentów – Nysa.

OPAWICE

Dom pw. św. Anny w Opawicach, ówczesna archidiecezja ołomuniecka, został erygowany 14 IX 1865 r. Znajdował się w posiadłości baronowej von Herzogenberg, która przekazała siostronom odpowiednie pomieszczenia z ogrodem. Dwie siostry: M. Alberta Weiser i M. Norberta Marschall objęły prowadzenie szkoły żeńskiej, w której było 180 uczennic. Placówka została rozwiązana w 1878 r. i siostry już do Opatowic nie powróciły.

Opracowania: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 39, 43, 64, 165; SchBBr 1869, s. 189.

OPOLE I

Dom pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Opolu został erygowany 1 VIII 1857 r. Siostry przybyły z Wrocławia na zaproszenie proboszcza Hermana Gleicha z parafii Świętego Krzyża i Katolickiego Związku Szkół. Początkowo uczyły 26 uczennic szkoły żeńskiej w pomieszczeniach szpitala św. Aleksego. Dzięki staraniom Katolickiego Związku Szkół przejęły nauczanie dziewcząt w miejskiej szkole elementarnej. Przy udziale ks. Hermana Gleicha i ks. Rudolfa Bannera, oraz wielu dobrodziejów, m.in. wyższego radcy rządowego, zbudowano w 1859 r. klasztor wraz z pomieszczeniami szkolnymi. W 1869 r. konwent liczył 15 profesek: M. Bertilla Wolf – przełożona, M. Irmina Brünnig, M. Hiacynta Kröger, M. Ksaweria Boden, M. Anzelma Perks, M. Martina Kühn, M. Hildegarda Kastner, M. Anna Stiller, M. Brygida Philipp, M. Perpetua Berndt, M. Sehald Gattermann, M. Adela Jung, M. Izydora Kircher, M. Lidwina Herbst, M. Zuzanna Michalska oraz 3 kandydatki: Emilia Karlauf, Maria Raschko, Berta Kastner. Kuratorem był ks. Kasper Wrzodek, a spowiednikiem ks. Wilhelm Porsch. W tym czasie siostry uczyły 575 dziewcząt w miejskiej szkole elementarnej i 93 we własnej szkole żeńskiej. W internacie było 42 internistek, a w ochronce 35 dzieci. Placówka istniała do 1 IV 1878 r. i mimo wielkich osiągnięć została zlikwidowana przez władze pruskie.

Odnowienie placówki opolskiej nastąpiło 1 V 1888 r. Przyczynił się do tego biskup Hermann Gleich, sufragan wrocławski, dawny proboszcz opolski. Siostry otworzyły szkołę żeńską z internatem oraz ochronkę dla małych dzieci. Ponadto uczyły w szkole przemysłowej. Wzrastała liczba sióstr w konwencie. W 1891 r. było ich 30, w 1896 r. – 39, w 1920 r. – 49 i 15 kandydatek, w 1926 r. – 63, w 1938 r. – 70, a w 1940 r. – 74 profesek. Z czasem powstało liceum dla dziewcząt, średnia szkoła żeńska i szkoła prac ręcznych. W 1926 r. w tych zakładach było ok. 900 uczennic, z których 68 mieszkało w internacie. Szkoła średnia miała kierunek handlowy. Przy zakładach utworzono przedszkole. Zorganizowano również kursy gospodarstwa domowego.

W 1945 r. budynki szkolne wraz z klasztorem uległy zniszczeniu w 80%. Na podstawie zezwolenia metropolity krakowskiego Adama Sapięhy 21

XI 1946 r. przeniesiono do remontowanych budynków siedzibę polskiej prowincji, która przez krótki czas mieściła się w Bielsku. Dom opolski stał się formacyjnym. Był tam postulat i nowicjat. W 1955 r. zorganizowano prywatną szkołę domową na poziomie klasy VIII, by umożliwić kandydatkom uzupełnienia wiadomości szkolnych. Siostry dokształcały się też w zakresie nauk teologicznych, uczęszczając na wykłady z dogmatyki, teologii moralnej, sakramentologii, liturgiki i historii Kościoła. Niektóre ze sióstr studiowały na polskich wyższych uczelniach. Od 1948 r. do 14 XI 1957 r. w budynku szkolnym na parterze siostry prowadziły przedszkole. Po jego zlikwidowaniu M. Ludgarda Sajdok katechizowała przedszkolaki oraz klasy I, II i III przy parafii NMP, a także przedszkolaki przy parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa. W czasie likwidacji domów zakonnych w 1954 r. do Opolą przywieziono siostry z Pokoju, Gorzanowa, Strzelec Opolskich i Zagwiździa. Niektóre z nich pracowały chałupniczo, a od 17 I 1955 r. przeszły do pracy w Rzemieślniczej Spółdzielni Krawców.

Po „polskim październiku” 1956 r. biskup Franciszek Jop zwrócił się z prośbą o podjęcie pracy katechetycznej w Opolu. 16 I 1957 r. siostry podjęły naukę religii w dwóch szkołach opolskich. Innym rodzajem działalności apostołskiej Zgromadzenia była praca sióstr w Kurii Opolskiej. Od 9 IX 1945 r. 3 siostry: M. Heryberta Piechaczek, M. Bolesława Oczkowska i M. Elżbieta Grelowska rozpoczęły pracę w budynku kurialnym przy ul. Grunwaldzkiej. Początkowo zbierały dane o 450 parafiach. W 1952 r. objęły pracę w dziale katechetycznym. M. Wanda Pawlik od 1954 r. pełniła funkcję referentki d/s zakonnych. M. Elżbieta Grelowska podjęła w 1957 r. pracę w Wydawnictwie Świętego Krzyża. Wykonywała korekty modlitewników i „Wiadomości Urzędowych”, a także załatwiała sprawy bieżące Wydawnictwa w urzędach i drukarniach. Natomiast M. Alina Szul w tymże Wydawnictwie przygotowywała do druku książeczki „Droga do nieba” dla dorosłych i dzieci. Oprócz pracy katechetycznej, siostry od 2 VII 1955 r. prowadziły gospodarstwo domowe ks. Kazimierza Borcza w Opolu. W 1958 r. w domu prowincjalnym było 50 sióstr, w 1986 r. – 70, a w 1990 r. – 36 profesek, 15 nowicjuszek, 4 postulanki i 5 aspirantek. Często w klasztorze opolskim odbywały się rekolekcje zamknięte dla dziewcząt i sióstr zakonnych, dni skupienia, przygotowania do ślubów, jubileusz sióstr.

Opracowania i źródła: A d a m u s M., *Działalność*, s. 83; B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 59-60, 75-76, 90, 96-97, 100, 117, 169, 210, 216-219, 222, 228-230; *Die Schlesische Ordensprovinz*, 33, 44, 49-50, 103, 164, 166, 170; HEBr 1940, s. 111; K a s p e r e k T., *Rozwój*, s. 212; *Krótkie dzieje polskiej prowincji*. Echo prowincji polskiej. R. 1: 1958, nr 3, s. 8-46; *Lehr -und Erziehungsanstalten*, s. 16-18; M a s l o c h UJ., *Festschrift aus Anlass der gemeinsamen Feier seines Goldenen Jubiläus und des 25 jährig Jubiläums seiner Wiedereröffnung am 1. Mai 1888. Geschichte des Institut der armen Schulschwestern d. N. D. zu Oppeln*. Breslau b. r. wyd., s. 7-25; M a t u s z e k N., *Rozwój*, s. 40, 82; RDOp 1981, s. 70,

421; 1986, s. 86, 310; SchSS 1990, s. 83-84; SchBBr 1869, s. 186; 1891, s. 270; S o c h a R. D., *Matka Maria Jaroslawa Bonczek*, s. 148-150, 162, 164; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 114-115, 152. – AKDOp: Siostry Szkolne de Notre Dame – akta lokalne ogólne; Siostry Szkolne de Notre Dame. Opole I; APSSOp: M. E. G r e l o w s k a, *Moje wspomnienia*; *Korespondencja z Kurią Diecezjalna w Opolu*; *Korespondencja z Prymasem Polski i Sekretariatem Episkopatu*; *Kronika domu prowincjalnego*; M. J. W i z o r, *Pionierki polskiej prowincji*.

OPOLE II

Dom pw. św. Józefa został erygowany w 1911 r. Mieściła się w nim szkoła gospodarstwa domowego i szkoła robótek ręcznych. W 1920 r. pobierał 82 uczennic, z których 50 mieszkało w internacie, prowadzonym przez siostry. Konwent w tym czasie liczył 9 sióstr i 2 kandydatki. W czasie II wojny światowej dom został zburzony i nie odbudowany.

OPOLE III

Dom pw. Dzieciątka Jezus został erygowany 6 VII 1917 r. Zgromadzenie nabyło pomieszczenie z dużym ogrodem, w którym znajdował się zajazd. Po przeróbkach umieszczono w nim najpierw przedszkole, przeniesione z domu głównego ze względu na brak miejsca. Zorganizowano też ogród jordanowski. W 1920 r. w klasztorze były 4 siostry i 3 kandydatki, opiekujące się 280 dziećmi. W 1926 r. konwent liczył 6 sióstr i 1 kandydatkę. Założono też szkołę prac ręcznych, liczącą 60 uczennic. Tuż po zakończeniu II wojny światowej, zorganizowano dom dziecka Caritas, w którym zatrudnionych było 13 sióstr. Dzięki życzliwości starosty i zainteresowanych ludzi, siostry urządziły pomieszczenie dla dzieci i wyposażyły je w niezbędne urządzenia. 1 VII 1948 r. przeniesiono całą instytucję wraz z dziećmi do domu w Paczkowie. Placówka polska przestała istnieć.

Opracowania: A d a m u s M., *Działalność*, s. 83, 170; B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 61, 99; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 103, 167, 170; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 45; S o c h a R. D., *Matka Maria Jaroslawa Bonczek*, s. 148.

OPOLE IV

Placówka powstała 6 VII 1985 r. w nowoutworzonej parafii pw. Przemienienia Pańskiego. Siostry zamieszkały w domu parafialnym. W 1990 r. konwent liczył 3 profeski, z których jedna była katechetką, druga zakrystianką, a trzecia organistką.

Opracowania: RDOP 1986, s. 88, 310; SchSS 1990, s. 85.

PACZKÓW

Do Paczkowa siostry przybyły w 1918 r. na zaproszenie proboszcza Józefa Wirsiga i burmistrza miasta Peukerta. 19 kwietnia rozpoczęły pracę w prywatnej szkole żeńskiej, liczącej początkowo 30 uczennic. W domu pw. św. Agnieszki przebywały 4 siostry i 2 kandydatki. Dom przydzielony przez władze miejskie znajdował się w pobliżu szkoły. W 1922 r. zakonnice otrzymały nowy budynek klasztorny, a w 1926 r. wybudowały nową szkołę, połączoną ze starym budynkiem. Powierzchnia całkowita z ogrodem wynosiła 1084 m², z tego 684 m² – to ogród owocowo-warzywny. W pomieszczeniach było 47 sal wykładowych, stąd klasy liczyły średnio 20-25 uczennic. W domu panowały niemal sanatoryjne warunki higieniczne. Szkoła otrzymała prawa liceum. Szybko rosła liczba uczennic, których w 1922 r. było 189. W tym roku zlikwidowano klasy przedszkolne i utworzono szkołę prac ręcznych, a następnie szkołę gospodarstwa domowego. W internacie prowadzonym przez zakonnice, było 50 internistek. Prywatne liceum zakonne posiadało wszelkie prawa państwowe. W 1926 r. konwent liczył 15 profesek i 3 kandydatki, w 1930 r. – 31 profesek, w 1938 r. – 37. Dnia 6 X 1939 r. siostry musiały opuścić klasztor, rozproszyły się po mieście, udzielając prywatnych lekcji. Od 1 VII 1941 r. zamieszkały razem w wynajętym domu. Na przełomie 1944/1945 zostały ewakuowane do Domaszkowa i Białej Wody.

Po zakończeniu II wojny światowej dom paczkowski, jako własność „Fundacji św. Augustyna” przejęła polska prowincja. Siostry urządziły w nim internat dla dziewcząt. 1 VII 1948 r. zarząd Caritasu przeznaczył pomieszczenia szkolne na dom dziecka. Przybyły do niego siostry z wychowankami domu dziecka z Opola, przy ul. Armii Czerwonej 11. W domu paczkowskim otoczono opieką ok. 60 dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym. W marcu 1949 r. Oddział Kwaternunkowy Zarządu Miejskiego w Paczkowie wypowiedział siostrom ich własne lokale, w których znajdował się dom dziecka. 1 IX 1949 r. zamknięto dom dziecka, a część gmachu władze miejskie wynajęły szkole podstawowej nr 1. Pozostałą część zabudowań wydzierżawiono na 10 lat Bytomskiemu Zjednoczeniu Przemysłu Węglowego, jako prewentorium dla dzieci pracowników. Siostry pozostały w swoim budynku klasztornym i zajmowały się m.in. nauczaniem religii w Paczkowie i Unikowicach, a także pracą parafialną. Ponadto trudniły się gospodarstwem rolnym i ogrodnictwem. W 1948 r. w klasztorze przebywało 8 siostr, a w 1958 r. – 13. Wśród nich były siostry w podeszłym wieku. 27 VI 1977 r. zakonnice opuściły Paczków i przeniosły się do Luboszyca k. Opola.

Opracowania i źródła: A d a m u s M., *Działalność*, s. 84, 171; B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 61, 65, 99, 111-112, 160, 170, 198, 217-218; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 106-107, 167, 171; HEBR 1938, s. 171; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 24; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek*, tab. 2; T i l g n e r

A., *Beiträge*, s. 104. – AKDOP: Siostry Szkolne de Notre Dame – Paczków; APSSOP: Chronik von Patschkau 1918-1977.

PLAKOWICE

Siostry przybyły do Płakowic k. Lwówka Śląskiego w 1942 r. Pracowały w trudnych warunkach w zakładzie dla umysłowo chorych, liczącym ok. 1000 pacjentów. Konwent liczył 6 sióstr. Placówka uległa likwidacji w lutym 1946 r.

Opracowania i źródła: T i l g e r A., *Beiträge*, s. 145. – APSSOP: Relacja s. Pauli Bernaisch; Karta domu.

POKÓJ

Dom został erygowany 18 IV 1921 r. w posiadłości nauczycielki Fischer. W 1925 r. wzniesiono nowe zabudowania, zwłaszcza gospodarcze, bowiem placówka stanowiła zaplecze gospodarcze dla Opola. Przy klasztorze otworzono szkołę gospodarstwa domowego i prac ręcznych. Zorganizowano internat dla dziewcząt z dalszych okolic. W 1926 r. konwent liczył 18 profesek i 1 kandydatkę, w 1930 r. – 16, a w 1940 r. – sióstr. Pensjonat nosił nazwę „Regina coeli” i przybywały do niego siostry na wypoczynek. 22 VIII 1945 r. placówkę przejęła prowincja polska. Siostry otworzyły przedszkole, prowadziły kurs uzupełniający szkołę podstawową, zorganizowały internat dla 30 dziewcząt i kurs gospodarstwa domowego. Udzielały również lekcji prywatnych oraz pracowały w duchu repolonizacyjnym wśród miejscowej ludności. W 1948 r. w klasztorze było 15 profesek. 2 VIII 1954 r. zostały one wywiezione do Opola i już na tę placówkę nie powróciły.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, 63-64, 117-118, 139; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 108-110, 171; HEBr 1930, s. 170; 1940, s. 111; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 38-40; S o c h a R. D., *Matka Maria Jaroslawa Bonczek*, tab. 2; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 134. – APSSOP: Teczka dokumentów – Pokój.

PRUDNIK

Dom pw. Maryi Wspomożycielki Wiernych został erygowany 1 X 1863 r. Jego współzałożycielem był miejscowy proboszcz Karol Nippel. Znajdował się on na terenie byłym klasztoru kapucyńskiego i stanowił pierwszą własność wrocławskiej „Fundacji św. Augustyna”. Siostry przybyły z Wrocławia i rozpoczęły pracę w szkole żeńskiej, prowadząc także internat. W 1869 r. było 6 sióstr: M. Hieronima Trautmann – przełożona, M. Helena v. Marquardt, M. Celestyna Herrmann, M. Krescencja Lindner, M. Floriana Richter, M. Rita Ecke oraz kandydatka Elżbieta Schulz. W tym czasie w szkole było 82 uczen-

nic, a w internacie mieszkało 12 dziewcząt. Ponadto siostry prowadziły przytułek dla dzieci. Placówka została rozwiązana 1 IV 1877 r. w dobie Kulturkampfu. Po opuszczeniu domu, siostry przekazały prawo własności grafowi Bellestremu, przyjacielowi Zgromadzenia. Tenże administrował posiadłością przez rządcę swojego składu węglowego w Prudniku. Wkrótce nabył ją fabrykant Fränkel, który zburzył zabudowania klasztorne i wznosił na tym miejscu własny dom. W pierwszych latach XX stulecia usiłowano sprowadzić z powrotem siostry do miasta, zwłaszcza za rządów proboszcza Hermana Józefa Hübnera. Usiłowania te powtórzono jeszcze w 1914 i 1922 r., jednak nie dały one pozytywnego rezultatu.

Opracowania: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 37, 43, 63, 246, 165; *Matuszek N.*, *Rozwój*, s. 82; *Sch BBr* 1869, s. s. 187.

RACIBÓRZ

W 1955 r. zarząd „Caritasu” w Opolu zwrócił się z prośbą o objęcie domu dla przewlekle chorych w Raciborzu przy ul. Jagiełły 3. Zakład ten był własnością sióstr NMP Niepokalanej, które 2 VIII 1954 r. zostały z niego wydalone. Pracę w zakładzie objęły wtedy 2 boromeuszki i 3 siostry Zgromadzenia Ducha Świętego. Po otrzymaniu odpowiedniego zezwolenia kościelnego, siostry z Opola przejęły zakład raciborski. 2 II 1955 r. przybyło do Raciborza 9 sióstr: M. Józefa Kurczpiot – przełożona i opiekunka chorych, M. Konsolata Zajac, M. Irena tchórz, M. Pelagia Żurek, M. Marta Klaka, M. Mikołaja Wolny, M. Albertyna Piechota – kucharka, M. Euzebia Opic – praczka i M. Benigna Fyda – ogrodniczka. W kwietniu przybyła jeszcze pielęgniarka M. Zacharia Hylla. 1 VIII 1956 r. M. Józefa Kurczpiot objęła także tymczasowo kierownictwo zakładu. Siostry pracowały z wielkim poświęceniem, zwracając szczególną uwagę na przeżycia religijne wśród chorych. 15 XI 1956 r. siostry mianianki powróciły do swojego domu i pracują tam do dzisiaj.

Opracowania i źródła: *Baron R.*, *Zgromadzenie*, s. 132-133, 231-232; *Socha R. D.*, *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, s. 165. – *APSSOp*: *Kronika Raciborza*, opr. *J. Kurcziot*. *W*: *Kronika domu prowincjalnego*, s. 102-110; *Teczka dokumentów – Racibórz*.

ROKITNICA

Placówka powstała 1 VII 1926 r. Miała stanowić zaplecze gospodarcze, stad budynek klasztorny został połączony z gospodarczym. Parcela budowlana wraz z ogrodem była darem hrabiego Ballestrema, jako wyraz wdzięczności dla sióstr w Gliwicach za naukę jego córek. Duża odległość skłoniła konwent gliwicki do oddania parceli siostrom z Bytomia. Powstał dom stanowiący też miejsce wypoczynku dla sióstr-nauczycielek. Nie był on samodzielny, lecz podlegał do-

mowi bytomskiemu. W 1926 r. liczba sióstr wynosiła 5 i była 1 kandydatka, a w latach następnych spadła do 4 profesek. Siostry zajmowały się ogrodnictwem i dbały o stan szat liturgiczny w parafii.

W 1945 r. dom przeszedł na własność prowincji polskiej i usamodzielniał się. Pierwszą przełożoną była M. Tadea Polaczek. Znalazło w nim schronienie kilkoro bezdomnych dzieci. Założono sierociniec pw. Świętej Rodziny, w którym przebywały dzieci powierzone zakonnicom przez gminę. W 1946 r. było ich 37. W 1949 r. władze państwowe zlikwidowały sierociniec, ale dzieci pozostały pod opieką sióstr do 1955 r., kiedy zrezygnowano z działalności opiekuńczej. Odtąd siostry zajęły się pracą katechetyczną i przy kościele parafialnym. Wyrabiały też szaty liturgiczne. W 1948 r. konwent liczył 8 sióstr. Liczba ta spadała w latach następnych do 3-4.

Opracowania i źródła: A d a m u s M., *Działalność*, s. 82-83; B a r o n R., *Zgromadzenie...*, s. 64, 100, 139, 170, 198, 217-218; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 112, 171; HEBR 1938, s. 159; 1940, s. 111; RDOP 1986, s. 109, 310; SchSS 1990, s. 87; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek*, tab. 2. – AKDOP: Siostry Szkolne de Notre Dame – Rokitnica; APSSOp: Chronik Rokitnitz 1926-1938.

SOBIĘCIN

Placówka powstała 3 VII 1937 r. Na życzenie kardynała Adolfa Bertrama siostry przejęły sierociniec, ufundowany przez A. Cettritz von Dyhern, przy którym pracowały elżbietanki. Do domu należało ponad 200 ha gruntu, w tym ok. 100 ha lasu. W 1938 r. konwent liczył 20 profesek, a w 1940 r. – 27. Zorganizowano także ogród jordanowski dla dzieci, a dom stanowił miejsce wypoczynku dla sióstr. W 1940 r. zwolniono zakonnice z pracy w sierocińcu. W listopadzie 1945 r. siostry zajęły się wychowaniem polskich dzieci w sierocińcu. W maju 1946 r. ustalili się ostatecznie skład dzieci i rozpoczęło się normalne życie w zakładzie. We wrześniu 1946 r. siostry opuściły placówkę, przekazując ją niepokalanom. Przyczyną likwidacji było zabranie sióstr do Głubczyc, celem utrzymania tamtejszej placówki.

Opracowania i źródła: A d a m u s M., *Działalność*, s. 88-89, 170; B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 62; HEBR 1938, s. 171; 1940, s. 111; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek*, tab. 2; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 106. – APSSOp: Chronik Waisenhaus Hermsdorf 1937-1945.

SOŚNICOWICE

Placówka powstała 28 V 1925 r. i służyła jako miejsce wypoczynku dla sióstr nauczycielek z Gliwic. Zorganizowano tam również szkołę gospodarstwa domowego dla 20 uczennic. W 1926 r. konwent liczył 6 profesek i 1 kandydatkę.

W latach następnych utrzymywała się liczba 5 profesek. W końcu 1945 r. siostry prowadziły stołówkę dla 7 nauczycielek oraz przygotowywały śniadanie dla 350 dzieci szkolnych. Po przyjęciu placówki przez polską prowincję, nadal prowadzono dom wypoczynkowy dla sióstr. Od 1948 r. klasztor służył m.in. duszpasterskim celom młodzieży akademickiej. Potem część wynajęto Przedsiębiorstwu Transportowemu. 2 VIII 1954 r. władze państwowe zlikwidowały placówkę, a siostry przewieziono do Strumienia.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 65, 100, 114, 155-156; *Die Schlesische Ordensprovinz*, 112, 171; HEBr 1934, s. 158; 1940, s. 111; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, tab. 2. – AKDOP: Siostry Szkolne de Notre Dame – Sośnikowice; APSSOP: Chronik von Kieferstädtel 1925-1937; Teczka dokumentów – Sośnikowice.

STARE BOGACZOWICE

Dom pw. Matki Bożej powstał 15 V 1918 r. Początkowo stanowił miejsce wypoczynku dla sióstr z całej prowincji. W 1920 r. obsługiwały go 3 siostry i 1 kandydatka. Wkrótce otworzono szkołę prac ręcznych, do której w 1926 r. uczęszczało 26 uczennic. Placówka uległa likwidacji przed wybuchem II wojny światowej.

Opracowanie: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 111, 167, 171.

STRUMIEŃ

Placówka w Strumieniu, położonego w austriackiej części diecezji wrocławskiej, powstała 14 X 1876 r. na życzenie władz miejskich. Dwie siostry: M. Klimacha Fredrich i M. Marcela Kwasigroch przybyły z Wrocławia i zamieszkały w miejscowej aptece. Początkowo prowadziły kurs robót ręcznych. W 1879 r. przeniosły się do własnego budynku, w którym otworzyły szkołę elementarną i przedszkole. W latach następnych dobudowały 2-piętrowy budynek dla szkoły wydziałowej i internatu. W 1906 r. wzniosły nowy, największy wówczas w Strumieniu, budynek szkolny. Patronem domu była Święta Rodzina. Konwent liczył w 1891 r. 9 sióstr, w 1907 r. – 13, w 1920 r. – 28 i 4 kandydatki. W 1924 r. placówka weszła w skład wikariatu polskiego, a następnie stała się filia nowoutworzonej prowincji polskiej. W 1933 r. w związku z reorganizacją szkolnictwa 5-klasową szkołą powszechną i 3-klasową szkołą wydziałową przekształcono w 7-klasową, a następnie w 8-klasową szkołę powszechną z internatem. Uczyli w niej także nauczyciele świeccy. Przeciętnie było ok. 150 uczennic. Uczono według programu publicznych szkół powszechnych. Szkoła szczyliła się zbiorami z zakresu przyrody. Biblioteka uczniowska w 1929 r. liczyła 278 tomów, a nauczycielska – 275. Liczba książek wzrastała, była również prenumerata czasopism młodzieżowych. Uczennice miały własne organizacje. Szko-

ła gospodarstwa domowego posiadała prawa szkoły publicznej i uczęszczało do niej przeciętnie 20-30 uczennic. W przedszkolu w 1926 r. było 48 dzieci, a zajęcia obejmowały 28 godzin tygodniowo. W internacie, w którym w 1926 r. było 65 internistek, istniała grupa starszych i młodszych.

Po wybuchu II wojny światowej placówka przeszła w 1939 r. do prowincji śląskiej. Działalność pedagogiczno-wychowawcza sióstr została przerwana. W 1942 r. w klasztorze zorganizowano obóz dla młodzieży niemieckiej. W warunkach konspiracyjnych siostry uczyły religii w języku polskim. Ponadto służyły kalekom, starcom i rannym żołnierzom. Przygotowywały posiłki dla potrzebujących, organizowały wysyłanie paczek żywnościowych do obozów, czy też dla wojska.

W 1945 r. placówka przeszła z powrotem do prowincji polskiej. Część budynku szkolnego przeznaczono na zorganizowanie przedszkola. Otworzono internat dla dzieci szkolnych, który prosperował w latach 1948-1952. Siostry świadczyły pomoc z zakresu żywienia w kuchni ludowej. Opiekowały się chorymi starcami, których przywożono z Pielgrzymowic oraz uczyły religii w Strumieniu i Zabłociu. Pomieszczenia zlikwidowanej szkoły udostępniły szkole podstawowej, w której pracowały jako nauczycielki. Kiedy uniemożliwiono im w 1952 r. pracę na stanowiskach państwowych, przestawiły się na pracę parafialną. M. Stefania Losok uczyła religii w Strumieniu i w Chybiu. M. Bogumiła Hołówko z nauką katechizmu udawała się do sąsiednich wiosek. W 1953 r. nauczanie religii w Strumieniu objęła M. Bonawentura Chrobak. Ponadto zakonnice opiekowały się paramentami i bielizną kościelną. W 1948 r. konwent liczył 17 sióstr, a w okresie wysiedlania zakonnice w 19454 r. powiększył się o 19 osób.

W 1954 r. rozpoczęto starania w Oddziale Wojewódzkim Caritas w Katowicach o podjęcie działalności apostolskiej, która w pewnym stopniu zabezpieczałaby im własność zakonną. Zaproponowano im prowadzenie zakładu specjalnego dla umysłowo upośledzonych. Zakład miał przyjąć 50-60 chorych umysłowo. Rozpoczęto prace remontowe budynków klasztornych i kształcenie sióstr w zakresie pielęgniarstwa i wychowania dzieci upośledzonych. 2 V 1955 r. otwarto zakład, w którym umieszczono 26 chłopców leżących, 11 o bardzo głębokim stopniu upośledzenia, a 13 – w lżejszym stopniu idiotyzmu. Widok dzieci początkowo był odrażający, a dla sióstr rozpoczął się nowy, nieznanym im dotąd zakres pracy. W 1958 r. konwent w Strumieniu liczył 31 sióstr. Staraly się one zapewnić dzieciom rodzinną atmosferę. Chorych podzieliły na odpowiednie grupy. Liczba chłopców w 1956 r. wzrosła do 60. Z biegiem czasu dzieci były bardzo swobodne, mając do ludzi zaufanie. Był to wielki efekt ciężkiej pracy. 1 X 1957 r. przekształcono zakład na leczniczo-wychowawczy dla chłopców – epileptyków. Do każdej grupy dzieci dołączali nowi pacjenci. Zakład zdobył miano najlepszego domu dla tego rodzaju upośledzonych w Polsce. W Strumieniu urządzano turnusy dokształcające w pracy z upośledzonymi. Brały w nim udział siostry z różnych wspólnot zakonnych. Ponadto

siostry poświęcały się pracy katechetycznej i parafialnej. W 1990 r. konwent liczył 9 siostr.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, 53-54, 63-65, 107, 115, 139, 170, 198-202, 215, 221, 225; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 58, 169, 171; F u r c h L., *Nasza polska szkoła w Strumieniu*. *Nasza Rodzina*. R. 9: 1966, nr 98, s. 35-36; K a s p e r e k T., *Rozwój*, s. 212, 225; K u p k a E., *Zgromadzenie*, s. 53-54, 306-318, 330-332, 349-351, 354; *Nasza praca z dziećmi głęboko upośledzonymi umysłowo* [Strumień]. *Echo prowincji polskiej*. R. 1: 1958, nr 9, s. 13-18; SchBBr 1907, s. 365; SchSS 1990, s. 88-89; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, s. 92-93, 96-97, 130, 132, 134; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 135; *Z życia dzieci w Zakładzie Specjalnym w Strumieniu*. *Nasza Rodzina*. R. 2: 1959, nr 17, s. 23-25. – APSSOp: Historia Zgromadzenia i domu w Strumieniu; Księga Pamiątkowa z okazji 100-lecia Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Strumieniu; Kronika szkolna w Strumieniu 1924-1939; Archiwum Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Bielsku; Dzieje Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Strumieniu; Archiwum Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Strumieniu; Haupt – Katalog der Schulbesuchenden Kinder an der V klassigen Volksschule für Mädchen in Schwarzwasser von Schuljahre 1910/1911 bis 1927/1928; Kronika „Caritas” w Strumieniu; Kronika Zgromadzenia Ubogich Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Strumieniu; WAPKat: Prywatna Szkoła Powszechna i Wydziałowa Sióstr de Notre Dame w Strumieniu (pow. Bielsko) 1928-1939, sygn. UWŚL-OP-784.

STRZEGOM

Dom pw. św. Piotra i Pawła został erygowany 11 X 1860 r. Siostry rozpoczęły pracę w 3-klasowej szkole elementarnej, liczącej 220 dzieci. W 1869 r. na placówce były 3 siostry: M. Michaela Beck, późniejsza przełożona prowincji śląskiej, M. Lioba Ciré i M. Julitta Kuhn. Dom uległ likwidacji 1 IV 1874 r. i po Kulturkampfie siostry do Strzegomia już nie powróciły.

Opracowania: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 35, 43, 64, 164; E i n f a l t E., G r ö s s e S., *Lebensbild der Ehrwürdiger Armen Schulschwestern Maria Michaela Beck (1840-1915)*. Breslau 1941, s. 37-48; SchBBr, s. 189.

STRZELCE OPOLSKIE

Placówka powstała 1 V 1924 r., choć siostry z Bytomia wynajęły dom z ogrodem trzy lata wcześniej. Na prośbę miejscowej ludności siostry otworzyły szkołę gospodarstwa domowego i szkołę prac ręcznych. W 1926 r. w klasztorze przebywało 5 siostr i 1 kandydatka, a do szkół uczęszczało 64 uczennic. Ich liczba wzrosła później do 140 w szkole gospodarstwa domowego i 78 w szkole prac ręcznych. W pobliżu kościoła zbudowano klasztor i pomieszczenia szkolne. Konwent w 1938 r. liczył 12 profesek i liczba ta utrzymywała się w latach

II wojny światowej. W 1945 r. placówkę przejęła prowincja polska. Klasztor w dużej mierze został zajęty przez państwowe gimnazjum, a siostronom pozostawiono minimum lokalowe. W latach następnych pojawili się inni dzierżawcy własności zakonnej. W 1948 r. konwent liczył 6 profesek, które były zajęte w pracy katechetycznej i parafialnej. W sierpniu 1954 r. przewieziono siostry do Opola, mimo, że dom w Strzelcach nie znajdował się na wykazie domów przeznaczonych do likwidacji. Odwołanie nie spowodowało żadnej reakcji władz i siostry musiały pozostać w Opolu. Placówka została zlikwidowana.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 66, 101, 114-115, 117, 139; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 109,171; HEBr 1938, s. 171; 1940, s. 111; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 43; S o c h a R. D., *Matka Maria Jaroslawa Bonczek*, tab. 2; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 76-77. – APSSOp: Teczka dokumentów – Strzelce Opolskie.

SUCHY BÓR

Dom pw. św. Michała Archanioła został erygowany 8 VII 1924 r. Położony wśród lasów stanowił miejsce wypoczynkowe dla sióstr z Opola. Obsługiwany był przeciętnie przez 2-3 siostry, a w 1940 r. było ich 5. W 1945 r. placówkę przejęła prowincja polska. Siostry polskie zorganizowały kursy gospodarstwa domowego i prowadziły działalność charytatywną. W 1948 r. konwent liczył 15 profesek. 2 VIII 1954 r. placówkę zlikwidowano, siostry przewieziono do Opola, gdzie niektóre z nich pracowały chałupniczo. W domu zakonnym urządzono prewentorium dla dzieci chorych na gruźlicę. Po październiku 1956 r. siostry wróciły do Suchego Boru i zamieszkały w dwóch pokojach swojego klasztoru. Starania o odzyskanie całego domu zakończyły się niepowodzeniem. 20 XI 1958 r. dokonano przymusowej eksmisji sióstr do Opola. Placówka przestała istnieć.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 101, 126, 139, 154, 159, 229; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 112, 171; HEBr 1940, s. 111; Socha R. D., *Matka Maria Jaroslawa Bonczek*, tab. 2. – APSSOp: Teczka dokumentów – Suchy Bór.

SZKLARSKA PORĘBA

Dom pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy został erygowany 4 VI 1918 r. Zgromadzenie zakupiło budynek „Kronenburg”, w którym urządzono dom wczasowy dla zakonnice nauczycielek. Ponadto zorganizowano szkołę prac ręcznych, w której w 1920 r. było 40 dziewcząt. W tym czasie konwent liczył 6 profesek, w 1926 r. liczba ich wzrosła do 11, a później spadła znowu do 6. Po zakończeniu działań II wojny światowej siostry podjęły działalność charytatywną, a dom przeszedł na własność polskiej prowincji. Komitet Opieki Społecz-

nej zlecił siostrą prowadzenie zakładu dla 70 dzieci. W 1948 r. w klasztorze przebywało 8 sióstr, w 1958 r. – 4, w 1979 r. – 7, a w 1990 r. – 5. Siostry prowadziły pracę katechetyczną i parafialną, a dom stanowił nadal miejsce wypoczynku dla sióstr, a także księży oraz organizowane są w nim rekolekcje dla młodzieży żeńskiej.

Opracowania i źródła: Baron R., *Zgromadzenie*, 62, 105, 139, 169; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 67, 111, 171; HEBr 1940, s. 111; SchSS 1990, s. 92; Socha R. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, tab. 2; Tigner A., *Beiträge*, s. 142, 144. – APSSOp: Chronik des Erholungsheims in Ober-Schreiberhau. Cz. 1: 1918-1922, cz. 2: 1923-1942; Kronika domu w Szklarskiej Porębie 1945-1980.

ŚCINAWKA ŚREDNIA

Placówka miała charakter „przejściowy” i istniała w 1945 r. Cztery siostry mieszkały na plebani i udzielały prywatnie lekcji oraz służyły pomocą ewakuowanym.

Źródło: APSSOp: Karta domu w Ścinawce Średniej.

ŚWIDNICA ŚLĄSKA

W latach II wojny światowej siostry przebywały w klasztorze urszulanek, w którym urządzono dom dla starców i nieuleczalnie chorych. Sióstr było 8, a chorych 400. W styczniu 1945 r. zakonnice wraz z chorymi zostały wywiezione do Bawarii.

Źródło: APSSOp: Relacja s. M. Bonawentury.

ŚWIEBODZICE

Dom pw. św. Antoniego z Padwy został erygowany 8 VII 1900 r. Mieścił się on w „zamku Hugona”, który został zbudowany w 1858 r. przez Roberta Seidela. Był on własnością dwóch sióstr: Otylii i Robertyny Seidel, które wstępując do Zgromadzenia, przekazały go jako posag. Cała posiadłość obejmowała 3, 5 ha ziemi. Należały do niej zabudowania, ogród warzywno-owocowy i park. Przez pierwsze 20 lat zamek służył jako sanatorium dla chorych i starszych sióstr. W 1920 r. założono szkołę gospodarstwa domowego i szkołę ogrodniczą oraz prowadzono kursy prac ręcznych. Konwent liczył w tym czasie 19 sióstr i 2 kandydatki, a w szkołach było 69 uczennic, z których 31 mieszkało w internacie.

Podczas II wojny światowej siostry prowadziły kuchnie i stołówkę oraz opiekowały się dziećmi. Pod koniec wojny klasztor zamieniono na sowiecki szpital wojskowy. Dopiero w sierpniu 1946 r. siostry otrzymały z powrotem swoją własność i przybyły do Świebodzic z pobliskiego Sobięcina, przynosząc ze sobą

nieceo sprzętu. We wrześniu otworzono dom dziecka, w którym umieszczono również dzieci z Sobięcina, po opuszczeniu przez siostry tamtejszej placówki. 1 VII 1951 r. opiekę nad zakładem przejął Caritas. Liczba dzieci w zakładzie przedstawiała się różnie. W 1948 r. było ich 47, w 1950 r. – 60, a w 1952 r. – 51. Długość pobytu dzieci w zakładzie wahała się od kilku miesięcy do kilku lat. 15 sióstr wkładało wiele wysiłku w wychowanie dzieci. W styczniu 1955 r. Wojewódzki Wydział Oświaty we Wrocławiu za zgodą Caritasu zmienił działalność placówki na zakład specjalny dla chłopców głęboko upośledzonych. Decyzja ta mocno dotknęła siostry, których celem było prowadzenie szkół dla normalnej młodzieży. Po przeprowadzeniu koniecznych remontów, 7 II 1955 r. przybyły do zakładu pierwsze upośledzone dzieci. Ich widok wywołał strach i współczucie dla ludzkiego cierpienia. W lutym był 26 chłopców, w lipcu 1956 r. – 37, a w grudniu 1957 r. aż 80. Siostry nie ograniczały swojej pracy tylko do pielęgnacji dzieci, ale prowadziły je do usamodzielnienia, w miarę ich możliwości. Zabiegały także o rozwój intelektualny, fizyczny, religijny i moralny. W 1957 r. grupa chłopców po raz pierwszy przystąpiła do sakramentów świętych. Po zmianie działalności w 1955 r. konwent sióstr został uzupełniony nowymi członkiniami, które swoja troska objęły całość zakładu: kancelarie zakładowe, kuchnię, szwalnię, pielęgniarstwo, ogród oraz gospodarstwo przyzakładowe. W 1958 r. konwent liczył 23 sióstr i liczba ta utrzymywała się w następnych latach. W 1965 r. w zakładzie świebodzickim było 81 dzieci upośledzonych, w tym w stopniu idiotyzmu – 40, imbecylizmu – 36, głębokiego debilizmu – 4 i lekkiego debilizmu – 1 oraz 16 epileptyków.

W Świebodzicach siostry angażowały się również w pracę katechetyczną i parafialną. Od 1946 r. M. Cecylia Turek nauczala religii w miejscowej szkole podstawowej. Dla dzieci utworzyła Krucjatę Eucharystyczną. Z okazji świąt kościelnych organizowała akademie. Funkcjonowało także Koło Ministrantów pod patronatem sióstr. Po kilkuletniej przymusowej przerwie 11 I 1957 r. M. Cecylia podjęła nauczanie religii w szkole podstawowej, mając 14 godzin tygodniowo. Jako nauczycielka religii pracowała też M. Leonarda Łącka, katechizując także przedszkolaki. Obie siostry przygotowywały dzieci do I Komunii św. Jedna ze sióstr była organistką w parafii św. Franciszka z Asyżu. W 1990 r. konwent liczył 21 sióstr.

Opracowania i źródła: A d a m u s M., *Działalność*, s. 89-91; B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 62, 65, 104, 139, 170, 203-205, 214, 216-218, 222-224; C z e r w i ń s k a A., *Praca wychowawcza z dziećmi upośledzonymi umysłowo na przykładzie własnych doświadczeń w Domu Pomocy Społecznej w Świebodzicach*. Świdnica 1986, mps; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 86, 105, 110-111, 167, 170; *Dziesięciolecie Zakładu w Świebodzicach*. Nasza Rodzina. R. 8: 1965, nr 85, s. 30-31; HEBr 1940, s. 111; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 37-38; M a r e k M., *Monografia Domu Pomocy Społecznej dla dzieci „Caritas” w Świebodzicach*. Wrocław 1983, mps; *Przygotowanie dzieci do pierwszej Komunii św.*

Echo prowincji polskiej. R. 1: 1958, nr 5, s. 9; SchSS 1990, s. 92-93; SchAWr 1979, s. 407, 567; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, s. 165; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 141-144; *Z życia naszego Zgromadzenia – Świebodzice*. Nasza Rodzina. R. 10: 1967, nr 105. – Archiwum Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Świebodzicach: Filia w Świebodzicach; Kronika Domu Dzieci w Świebodzicach; Kronika domu – Świebodzice.

TRESTNO

Placówka powstała na przełomie 1939/1940 r. Siostry objęły kierownictwo domu dziecka, zwanego „Dworem św. Jadwigi”. Ponadto prowadziły dom dla upadłej moralnie młodzieży, żłobek dla noworodków matek samotnych oraz przedszkole. Przy domu było duże gospodarstwo rolne, prowadzone przez zakonnicę. Konwent liczył aż 35 profesek. W styczniu 1945 r. siostry schroniły się po różnych domach wraz z dziećmi. Po zakończeniu działań wojennych wróciły do Trestna, gdzie zabudowania znajdowały się w ruinie. W 1946 r. opuściły placówkę, która uległa likwidacji.

Opracowania i źródła: HEBr 1940, s. 111; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 107, 136. – APSSOp: Relacja s. Cyryli Studnik i s. Eleonory Kopec.

TRZEBIESZOWICE

Placówka w Trzebieszowicach, ówczesna archidiecezja praska, powstała 28 III 1859 r. Fundatorem domu pw. św. Andrzeja Apostoła była grafini Charlotte von Fürstenberg. Przekazała ona również siostrom ogród i kapitał 9000 talarów. Z Wrocławia przybyły 2 siostry: M. Elżbieta Bratkow i M. Kordula Gebel wraz z kandydatką Matyldą Schwarzer. Przejęły one szkołę, w której było 94 uczennic. Wkrótce wybudowały nowy budynek szkolny, lecz w okresie Kulturkampfu musiały opuścić placówkę i już do Trzebieszowic nie powróciły.

Opracowanie: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 33-34, 43, 64, 164; SchBBr 1869, s. 189.

WAŁBRZYCH

Dom pw. Maryi Ucieczki Grzeszników powstał 4 V 1868 r. Jego współzałożycielem był proboszcz Florian Dierich. Siostry objęły 4-klasową szkołę żeńską, w której w 1869 r. uczyło się 295 uczennic. Konwent w tym czasie tworzyły 3 siostry: M. Eugenia langer, M. Alfonsa Lang i M. Coletta Kampe oraz 2 kandydatki: Paulina Schuster i Józefa Raschko. Placówka uległa likwidacji 1 IV 1874 r. i siostry już do Wałbrzycha nie powróciły.

Opracowania: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 39, 43, 64, 165; Sch BBr 1869, s. 188.

WIDAWA I

Placówka powstała 8 I 1921 r. W nabytym majątku ziemskim „Rittegut” założono gospodarstwo rolne, które dostarczało żywności dla domu macierzystego we Wrocławiu. W 1926 r. konwent liczył 14 sióstr i 7 kandydatek. Dom pw. św. Anny i św. Joachima był też miejscem wypoczynku dla sióstr wrocławskich. Pod koniec II wojny światowej zabudowania zostały doszczętnie zniszczone i w takim stanie przeszły na własność sióstr polskiej prowincji. W 1946 r. M. Eleonora Kopeć i M. Maura Sikora otworzyły w budynku gminnym przedszkole, które funkcjonowało do 1950 r. W tym czasie w klasztorze przebywało 9 sióstr. 3 VIII 1954 r. zostały one wraz z inwentarzem wywiezione do Wrocławia. Oprócz wielu przedmiotów pozostawiono 8-hektarowe gospodarstwo, ogród i szklarnię. Żywy inwentarz przewieziono do gospodarstwa rolnego w Wojszycach, gdyż Wrocław nie dysponował odpowiednimi pomieszczeniami. Do Widawy siostry wróciły 1 III 1957 r., zastając dom w wielkiej ruinie. Cztery siostry odnowiły zabudowania i rozpoczęły prace wiosenne w polu i w ogrodzie. W 1958 r. otworzyły „Przystań dziecięcą” pod auspicjami Caritasu, która w roku następnym została zlikwidowana przez władze państwowe. W 1979 r. konwent liczył 6 sióstr i liczba ta utrzymywała się w następnych latach. Siostry zajmowały się pracą katechetyczną i przy kościele parafialnym.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 105-106, 128, 139, 153-154, 210; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 112, 168, 171; HEBR 1934, s. 115911; 1940, s. 111; SchSS 1990, s. 93; SchAWr 1979, s. 471, 567; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, tabl. 2; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 137. – APSSOp: Kronika placówki filialnej Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Widawie; Teczka dokumentów – Widawa.

WIDAWA II

W pałacu położonym w majątku Rittergut, nabytym przez Zgromadzenie, w 1929 r. urządzono dom pw. św. Teresy dla sióstr w podeszłym wieku, chorych i niezdolnych do pracy. Podczas II wojny światowej przebywało w nim ok. 30 profesek. W styczniu 1945 r. dom został zbombardowany.

Opracowania i źródła: HEBR 1934, s. 159; 1940, s. 111. – APSSOp: Karta domu w Widawie II.

WILKANÓW

Dom pw. Maryi Śnieżnej w Wilkanowie, ówczesna archidiecezja praska, był pierwszą filią wrocławską. Został erygowany 21 XI 1852 r. Dwie siostry: M. Klimacha Friedrich i M. Agata Scholz oraz kandydatka przybyły z Wrocławia i objęły prowadzenie szkoły elementarnej. Wkrótce wybudowano nowy budynek szkolny. Z tej miejscowości pochodziła M. Michaela Beck, druga przelo-

żona prowincji śląskiej. Placówka została zlikwidowana w 1877 r. w okresie Kulturkampfu. W 1941 r. trzy siostry urządziły w Wilkanowie miejsce schronienia dla sióstr uciekinierek z innych domów.

Opracowania i źródła: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 31, 43, 64, 164; E i n f a l t E., G r ö s s e S., *Lebensbild der Ehrwürdigern Armen Schulschwestern Maria Michaela Beck (1840-1915)*. Berlin 1941, s. 2-20; SchBBr 1869, s. 189. – APSSOp: Karta domu w Wilkanowie.

WROCLAWI

Do Wrocławia siostry przybyły z Monachium, przesłane przez bł. M. Teresę od Jezusa Gerhardinger, założycielkę Zgromadzenia. 15 X 1851 r. 5 sióstr objęło sierociniec „Ad Matrem Dolorosam”. W 1856 r. rozpoczęły pracę w szkole. Otworzyły też ochronkę dla małych dzieci. W 855 r. powstał nowicjat, bowiem ze Śląska zgłaszały się kandydatki. Z wrocławskiego domu macierzystego siostry udawały się do pracy szkolnej w wielu miejscowościach śląskich. Rosła liczba sióstr i uczennic. W 1869 r. konwent wrocławski liczył 32 siostry na czele z przełożoną M. Filomeną Blattner. Uczennic w szkole było 320, a dzieci w sierocińcu – 200. W 1866 r. Zgromadzenie przejęło stare zabudowania konwiktu, a następnie zakupiło grunta wokół sierocińca, gdzie wzniesiono nowy dom. W okresie Kulturkampfu 8 VIII 1879 r. siostry opuściły dom macierzysty, a we Wrocławiu pozostały tylko chore zakonnice, które znalazły schronienie w domu prałata Józefa Klopscha. Przełożona była M. Michaela Beck. Wkrótce siostry przeniosły się do domu zw. „Augustinum”, w którym otworzono kaplicę. Dom macierzysty przeniesiono do Białej Wody, na Śląsku Austriackim. Po zniesieniu restrykcji Kulturkampfu, siostry w 1888 r. wróciły do Wrocławia i otworzyły przedszkole. W 1896 r. przeniesiono dom macierzysty z powrotem do Wrocławia i urządzono go w pomieszczeniach przekazanych przez kardynała Jerzego Koppa. Stary dom „Ad Matrem Dolorosam” otrzymały dopiero w 1939 r. Nowy dom nosił tytuł Najśłodszego Serca Jezusowego.

W 1917 r. rozpoczęło działalność liceum żeńskie pw. św. Anny wraz z internatem. Zorganizowano ogród jordanowski dla małych dzieci i szkołę gospodarstwa domowego. W 1920 r. konwent wrocławski liczył 95 sióstr i 36 kandydatek. W szkołach było 359 uczennic, z których 161 mieszkało w internacie. Siostry opiekowały się 60 dziećmi. W latach 1924-1925 wzniesiono nowy budynek szkolny, posiadający nowoczesne urządzenie sal wykładowych i bibliotekę. W 1926 r. w klasztorze było 125 sióstr i 30 kandydatek. W szkołach uczyło się 410 uczennic. Seminarium dla przedszkolank liczyło 65 studentek. Ok. 100 dziewcząt pobierało naukę w zakresie prac ręcznych. Pod opieką sióstr było 40 dzieci. W internacie mieszkało 43 internistek.

W 1945 r. obiekty klasztorne uległy w ogromnej mierze zniszczeniu. Polska prowincja nie była w stanie ponieść kosztów odbudowy. Do Kurii we Wrocławiu

wiu zwracano się kilkakrotnie z prośbą o udzielenie pożyczki. W 1957 r. na żądanie władz kościelnych zobowiązano się zarezerwować całe wyremontowane piętro dla 25-30 internistek. Kuria pokrywała koszty utrzymania internatu. Siostry pracowały jako zakrystianki w katedrze wrocławskiej oraz w kościołach: Świętego Krzyża, św. Piotra i Pawła i św. Idziego. Zajmowały się również katechizacją dzieci w parafii katedralnej. We wrześniu 1957 r. M. Augustyna Lipska rozpoczęła pracę w Instytucie Wyższej Kultury Religijnej we Wrocławiu oraz na kursie katechetycznym. W 1948 r. konwent wrocławski liczył 9 sióstr, w 1958 r. – 34, a w 1979 r. – 24.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 65, 105, 139, 170, 225, 228; *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 23, 45, 64, 75, 79-80, 105-106, 150, 164, 166, 170; E i n f a l t E., G r ö s s e S., *Lebensbild der Ehrwürdigen Armen Schulschwester Maria Michaela Beck (1840-1915)*. Berlin 1941, passim; HEBr 1940, s. 110; *Lehr- und Erziehungsanstalten*, s. 10-14; SchBBr 1869, s. 185-186; SchSS 1990, s. 93-94; SchAWr 1979, s. 471, 567; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek*, tab. 2; T i l g n e r A., *Beiträge*, passim. – APSSOp: Kronika domu wrocławskiego przy ul. Św. Marcina 12. 1947-1964.

WROCLAW II

Na początku lat 30-tych XX w. powstała placówka przy ul. Ślężnej, w parafii św. Henryka. Siostry prowadziły dom wychowawczy pw. Maryi Wspomożenia Wiernych dla niezamożnych chłopców i dziewcząt, a także internat dla młodzieży obojga płci oraz dom staruszek. Była to fundacja hrabinę von Stolberg. W 1934 r. konwent liczył 18 sióstr, w 1938 r. – 22, a w 1940 r. – 25. Podczas II wojny światowej w zabudowaniach klasztornych urządzono szpital wojskowy.

Opracowania: HEBr 1934, s. 158; 1938, s. 170, 1940, s. 111.

WROCLAW III

Placówka przy ul. Ciężyńskiej we Wrocławiu powstała w 1929 r. Siostry przejęły prowadzenie domu dla dzieci, ufundowanego w 1905 r. przez hrabinę von Stolberg. Nabyły też zabudowania od sióstr wincentynek. Założyły dom dla niemowląt, pochodzących z biednych rodzin, dom dla sierot w wieku od 2 do 14 lat, przedszkole i świetlicę dla dzieci. W 1930 r. konwent liczył 10 sióstr, a w 1940 r. – 23. Zakonnice 31 VIII 1946 r. otrzymały nakaz opuszczenia placówki.

Opracowania: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 66; HEBr 1930, s. 170, 1940, s. 111; T i l g n e r A., *Beiträge*, s. 106, 137.

ZAGWIŹDZIE

Placówka powstała w 1932 r. Dom pw. Najświętszego Serca Jezusowego wzniesiono wraz z kościołem parafialnym, probostwem i domem parafialnym.

Z Wrocławia przybyły 4 siostry i prowadziły przedszkole. Po zakończeniu II wojny światowej, dom przeszedł pod zarząd prowincji polskiej. Siostry nadal prowadziły przedszkole dla 40 dzieci. W 1948 r. konwent liczył 4 profeski. Placówka została zlikwidowana przez władze państwowe 3 VIII 1954 r., a siostry przewieziono do Opola.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 63, 110, 117, 139, 211; B l o k A., *Wysiedlenie sióstr zakonnych ze Śląska Opolskiego w 1954 r.* Lublin 1989, mps, s. 68; HEBr 1940, s. 111; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, tab. 2. – AKDOP: Akta lokalne ogólne – wykaz domów zakonnych; APSSOp: Teczka dokumentów-Zagwizdzie.

ZAWADZKIE

Placówka powstała 24 I 1953 r. Dom mieścił się 4 km od miasta, w lesie przy ul. Czarnej 1. Był to pałac wydzierżawiony przez Zgromadzenie od państwa. 19 III 1953 r. uroczystie otwarto zakład leczniczo-wychowawczy Caritas dla dzieci upośledzonych. Pierwszymi pacjentami były dzieci z zakładu dla psychicznie chorych w Lublińcu. Zarówno stan fizyczny, jak i psychiczny dzieci był bardzo ciężki i wymagał ofiarnej pracy personelu. Pionierkami tej pracy były: M. Placydia Adamska – przełożona i 4 siostry ochotniczki. Dom był przygotowany na przyjęcie 60 podopiecznych. Nowe dzieci przywożono bezpośrednio od rodzin, a kierowane były przez Wydział Zdrowia z Opola. Pacjentów podzielono na 2 grupy: leżących i chodzących. Chłopcy bardziej pojętni pomagali w pracach domowych. Z biegiem czasu podzielono dzieci na 4 grupy według stanu niedorozwoju. Pierwsza grupa, najbardziej rozwinięta, uczęszczała do przyzakładowej „szkoły życia” i tam przerabiała program klasy pierwszej szkoły podstawowej. Z końcem 1957 r. przebywało w zakładzie 60 chłopców o różnicowanym stopniu niedorozwoju, podzielonych na 5 grup według stosowanego kryterium. Pielęgniarki z Lublińca uczyły siostry sztuki opieki nad tymi dziećmi. Zapewniona była opieka medyczna. Do pomocy w pracy siostry przyjęły personel świecki. W 1958 r. pracowało w zakładzie 15 sióstr i 14 osób świeckich. Pod kierownictwem M. Placydii wykonano bieżące remonty, przystosowujące dom do potrzeb zakładu. Założono także przyzakładowe gospodarstwo, które ułatwiało aprowizację. 13 I 1976 r. zakład przejęli bracia szkolni, a siostry opuściły placówkę.

Opracowania i źródła: B a r o n R., *Zgromadzenie*, s. 119, 170, 296; *Historia powstania Zakładu Leczniczo-Wychowawczego w Zawadzkiem*. Echo prowincji polskiej. R. 1: 1957, nr 1, s. 11-13; S k l o r z H., *Dzieje parafii świętej Rodziny w Zawadzkiem w latach 1917-1977*. Lublin 1986, mps, passim; S o c h a R. D., *Matka Maria Jarostawa Bonczek*, s. 165; *Z powojennych dziejów naszego Zgromadzenia na polskiej ziemi – Zawadzkie*. Nasza Rodzina. R. 10: 1967, nr 107, s. 25-27; *Zwintecie filii w Zawadzkiem*. T a m ż e. R. 19: 19976, nr 205, s. 36-37. –

AKDOP: Siostry Szkolne de Notre Dame – akta ogólne szkolne; APSSOp: Kronika Zakładu Leczniczko-Wychowawczego Zawadzkie; Teczka dokumentów – Zawadzkie; Wspomnienie odnośnie domów.

ZIĘBICE

Dom pw. Maryi Królowej Nieba został erygowany 18 VIII 1862 r. Jego współzałożycielem był miejscowy proboszcz Franciszek Teuber, który przekazał siostrą prowadzenie miejskiej szkoły elementarnej dla 500 uczniów. W 1869 r. konwent ziębicki stanowiły: M. Bonifacja Claus – przełożona, M. Edmunda Heuschel, M. Otilia Schubert i M. Emerencja Koch oraz 3 kandydatki: Jadwiga Philipp, Emalia Kessler i Cecylia Schwetzer. Placówka została zlikwidowana przez rząd pruski 1 IX 1874 r. i siostry do Ziębic już nie wróciły.

Opracowania: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 36, 43, 64, 165; SchBBR 1869, s. 187.

ŻAGAŃ

Dom pw. Św. Augustyna powstał 1 IX 1865 r. Jego współzałożycielem był miejscowy proboszcz Ludwik Bautz i władze miejskie. Siostry otrzymały pomieszczenie na klasztor i przyjęły nauczanie dziewcząt w dwóch klasach szkoły elementarnej. W 1869 r. w klasztorze przebywały 2 siostry: M. Benedykta Jopich i M. Paula Ober, a w szkole było 126 uczennic. Już 1 IV 1873 r. siostry musiały opuścić Żagań i po okresie Kulturkampfu już nie wróciły do tego miasta.

Opracowania: *Die Schlesische Ordensprovinz*, s. 38, 42, 64, 165; SchBBR 1869, s. 187.

WYKAZ STOSOWANYCH SKRÓTÓW

A d a m u s M., *Działalność* – A d a m u s M., *Działalność Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame w domach dziecka w Polsce po drugiej wojnie światowej*. Wrocław 1986, mps

AAKat – Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach

AAWr – Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu

AKAWr – Archiwum Kurii Archidiecezjalnej we Wrocławiu

AKDP – Archiwum Kurii Diecezji Opolskiej

APSSOp – Archiwum Prowincjalne Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Opolu

B a r o n R., *Zgromadzenie* – B a r o n R., *Zgromadzenie Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Polsce w latach 1948-1958*. Wrocław 1990, mps

Die Schlesische Ordensprovinz – Die Schlesische Ordensprovinz der Kongregation der Armen Schulschwestern von U. L. Fr. von 1851 bis 1926. Breslau 1926

HEBR – Handbuch des Erzbistums Breslau

K u p k a E., *Zgromadzenie* – K u p k a E., *Zgromadzenie Sióstr Szkolnych de Notre Dame w Polsce (1904-1939)*. Wrocław 1982, mps

K a s p e r e k T., *Rozwój* – K a s p e r e k T., *Rozwój i działalność żeńskich zgromadzeń zakonnych w diecezji katowickiej*. *Nasza Przeszłość*. T. 44: 1975, s. 211-228

Lehr -und Erziehungsanstalten – *Lehr -und Erziehungsanstalten der Armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau in der Schlesischen Ordensprovinz*. Düsseldorf b. r. wyd.

M a t u s z e k N., *Rozwój* – M a t u s z e k N., *Rozwój zakonów i zgromadzeń żeńskich w latach 1850-1914 na Śląsku Opolskim*. Nysa 1984, mps

RDOp – Rocznik Diecezji Opolskiej

SchBBr – Schematismus des Bisthums Breslau

SchSS – Schematismus der Kongregation der Armen Schulschwestern v. U. L. Frau

S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek* – S o c h a R. D., *Matka Maria Jarosława Bonczek (1883-1968)*. *Życie i działalność*. Wrocław 1988, mps

T i l g n e r A., *Beiträge* – T i l g n e r E., *Beiträge zur Geschichte der Schlesischen Ordensprovinz*. Berlin 1987, mps

WAPKat – Wojwódzkie Archiwum Państwowe w Katowicach